

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET
Juridiska institutionen

BODELNING

– regler i behov av förändring?

Författare: Frida Andersson och Patrik Hallengren
Handledare: Ingmar Svensson
Tillämpade studier, 20 p
Jur.kand.-programmet
HT 2006

Innehåll

Sammanfattning	4
1. Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Metod	5
1.3 Avgränsning	5
1.4 Disposition	5
2. Bakgrund.....	6
2.1 Historisk tillbakablick	6
2.1.1 Giftorättens utveckling	6
2.1.2 Giftermålsbalken 1920	7
2.1.3 Äktenskapsbalken 1987.....	8
2.2 Nuvarande grundregler.....	8
2.2.1 Äktenskap	8
2.2.2 Sammanboende.....	9
3. Bodelning vid äktenskapsskillnad	11
3.1 Andelsberäkningen.....	11
3.1.1 Vederlagsregeln	12
3.2 Lottläggning	12
3.3 Jämkningsregeln.....	12
3.4 Ersättningar utbetalda kort innan bodelning	13
3.5 Pensioner vid bodelning i samband med äktenskapsskillnad.....	14
3.5.1 Allmänna pensioner och tjänstepensioner	14
3.5.2 Pensionssparande av privat karaktär	15
3.5.3 Bodelning av pensioner i praktiken	16
4. Bodelning vid dödsfall i äktenskap	17
4.1 Arvsrättens utformning för gifta personer.....	17
4.2 Bodelning i samband med dödsfall	17
4.3 Regeln i ÄktB 12:2.....	18
4.4 Basbeloppsregeln	19
4.5 Kan bodelning överhuvudtaget ske?	19
5. Bodelning vid separation mellan sambor.....	21
5.1 Vad är det som bodelas?.....	21
5.2 Jämkning	21
5.3 Andelsberäkning.....	21
5.4 Lottläggning	22
6. Bodelning vid dödsfall i samboförhållande	23
6.1 Arvsrättens utformning för sambor	23
6.2 Bodelning i samband med dödsfall	23
6.3 Lilla basbeloppsregeln.....	24
6.4 Föreligger ett samboförhållande vid dödfallet?	24

7. Försäkringar	25
7.1 Personförsäkringar	25
7.1.1 Livförsäkringar	25
7.1.2 Jämkning av förmånstagarförordnande	25
7.1.3 Pensionsförsäkringar, en form av livförsäkring	27
7.2 Sakförsäkringar	27
7.3 Olycksfallsförsäkringar	27
8. En nordisk utblick.....	28
8.1 Norge.....	28
8.1.1 Allmänt om arvsrätt i Norge.....	28
8.1.2 Jämkning i norsk rätt	28
8.1.3 Sambor i norsk rätt	29
8.2 Jämkningsregeln i övriga nordiska länder.....	29
8.2.1 Danmark	29
8.2.2 Island	30
8.2.3 Finland	30
9. Fördjupning	31
9.1 ÄktB 12:1	31
9.1.1 Bakgrund	31
9.1.2 ÄktB 12:1 och dess tillämpning	32
9.1.3 Något om jämningsfaktorer	33
9.1.4 Några speciella jämningsgrunder	33
9.2 ÄktB 11:4	34
9.2.1 Bakgrund	34
9.2.2 ÄktB 11:4 och dess tillämpning	35
9.2.3 Gåva.....	36
9.2.4 Inte obetydlig omfattning	36
9.3 Jämkningsregeln i sambolagen.....	37
10. Analys.....	39
10.1 12:1	39
10.2 11:4.....	41
10.3 Bör jämningsregeln i 12:1 utvidgas?.....	42
10.4 Lagrådsremiss och proposition om skadestånd och bodelning	43
11. Slutsats	47
12. Källförteckning	50

Sammanfattning

Denna framställning har till syfte att belysa några problemområden vad beträffar dagens reglering kring bodelning vid dödsfall samt vid äktenskapsskillnad eller upphörande av samboskap. Fokus ligger på att utreda och diskutera reglerna i Äktenskapsbalkens 11:4 om vederlag samt 12:1 om jämkning vid bodelning. Vi pekar på situationer då en tillämpning av dagens regelsystem ger orimliga och ibland till och med stötande resultat, bland annat kan nämnas situationen då det förekommit våld inom en relation och paret sedan går skilda vägar. Konsekvensen blir då att kvinnan får dela med sig av det skadestånd hon erhållit för t.ex. en misshandel samtidigt som mannen kan reducera sitt giftorättsgods genom att han får räkna av den skuld som han har dragit på sig genom sin skadeståndsskyldighet gentemot kvinnan. Vi anser att lagändringar behövs på området så att denna situation inte skall behöva uppstå i framtiden. Vi menar även att bröstärvingar under vissa förutsättningar skall få möjlighet att utnyttja rätten till jämkning på ett sätt som idag inte är möjligt. Vi kommenterar även det pågående lagstiftningsarbetet på området där två nya paragrafer i ÄktB är på väg att införas för att komma till rätta med en del av den problematik som vi vill lyfta fram. Lagförslaget skiljer sig åt på flera punkter mot hur vi resonerar, sammanfattningsvis kan sägas att vi vill gå längre för att fånga upp fler situationer än vad som kommer att ske med de kommande nya paragraferna. I en nordisk utblick söker vi fånga upp andra lösningar som finns på området kring jämkningsproblematiken och hur vissa länders lösningar kan appliceras på den svenska lagstiftningen.

1. Inledning

1.1 Syfte

Huvudsyftet med denna uppsats är att belysa några problemområden med gällande bodelningsregler inom såväl äktenskap som samboende. Är dagens reglering tillräckligt väl utformad? Främst vill vi uppmärksamma problematiken kring ÄktB 11:4 och 12:1 och hur denna reglering fungerar i olika situationer. Dessa lagrum, som reglerar vederlag respektive jämkning vid bodelning, har visat sig ge mycket otillfredsställande resultat i praktiken. För att kunna göra detta har vi gjort en noggrann genomgång av nuvarande bodelningsregler vid äktenskapsskillnad respektive vid samboendes separation samt dödsfall i båda fallen. Vi har även gjort en komparation med andra nordiska länders reglering i syfte att utröna eventuella skillnader och alternativa lösningar på området.

1.2 Metod

Vi har använt oss av en rättsdogmatisk metod genom att studera lagtext, förarbeten och doktrin. Delar av materialet har vi hämtat från Internet, främst från Statistiska Centralbyrån och Brottsförebyggande Rådet, där vi har hämtat vår statistik. Vi har i analysen valt att använda oss av exempel för tydligare åskådliggöra ekonomiska utfall i olika situationer.

1.3 Avgränsning

Vi har efter en inledande deskriptiv del över gällande bodelningsregler i Sverige valt att gå djupare in på ÄktB 11:4 (vederlagsregeln) och 12:1 (jämningsregeln). Beträffande nordisk rätt har vi valt att lyfta fram Norges arvs- och bodelningsregler, men vad gäller övriga länder har vi endast tagit upp deras motsvarighet till 12:1. Vi har valt att inte ta upp problematiken kring tillämpningen av Avtalslagen¹ 36 §. Generellt sett kan alla avtal på området angripas med stöd av AvtL 36 § men detta har vi som sagt valt att bortse ifrån i vår framställning.

1.4 Disposition

Arbetet inleds med en bakgrund där vi bland annat beskriver hur systemet beträffande egendomsfördelningen generellt sett ser ut vid upplösning av ett äktenskap respektive ett samboskap. Därefter beskriver vi hur en bodelning går till vid upplösning av äktenskap, både när det upplöses genom äktenskapsskillnad och dödsfall. På samma sätt hanterar vi reglerna för sambor, först vad som gäller vid separation och därefter vid dödsfall. Nästa avsnitt handlar om försäkringar, vilka kan finnas representerade i alla ovanstående perspektiv, och vad dessa kan ge upphov till för olika typer av frågeställningar på området. Därefter kommer en nordisk utblick som främst riktar sig mot norsk reglering på området. Efter det kommer vår analys som är en fördjupning av ÄktB 11:4 och 12:1 i kombination med en jämförelse av motsvarande reglering i sambolagen². Vi sammanfattar slutligen det nya lagförslag som förväntas träda i kraft sommaren 2007.

---

¹ Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

² Sambolag (2003:376).

2. Bakgrund

2.1 Historisk tillbakablick

2.1.1 Giftorättens utveckling

Äktenskap har inte alltid inneburit att det varit en egendomsgemenskap mellan makarna. Kvinnan ansågs länge vara mannens egendom och mannen ägde och förvaltnade därmed också allt annat som fanns i boet. Efter hand fick kvinnan rätt till enskild egendom och sedan även till en del av boet, vilket senare blev giftorätt. Dock stod även kvinnans enskilda egendom under mannens förvaltning och kvinnan hade endast rätt att råda över hushållsvaror.³ Man brukar härleda uppkomsten av makarnas giftorätt (egendomsgemenskap) till den germanska rätten där kvinnan tidigt enligt sed blev försäkrad viss andel av det som förvärvats under äktenskapet.

Innan landskapslagarna, som uppstod mellan åren 1200-1350⁴, fanns det inte någon egendomsgemenskap i svensk rätt. En maka fick nu rätt till en tredjedel av boet och morgongåva. Sagnades morgongåva fick hon istället giftorätt till hälften av boet. Landskapslagarna medgav att makarna bytte jord mellan sig och tillät även vissa gåvor dem emellan. Man antar att giftorätten från början endast innefattade viss lös egendom, sedan all lös egendom och så småningom även fast egendom som förvärvats under äktenskapet. Att bara den fasta egendom som förvärvats under äktenskapet ingick i giftorätten var på grund av att man ville låta det manliga släktet behålla besittningen över jorden, vilken innebar makt, politiskt inflytande och ofta ärvdes i generationer. Det man förvärvat innan äktenskapets ingående ansågs förvärvat åt ätten man tillhörde.

I takt med att städer uppkom och växte på 1200-talet skapades stadslagar, som gällde vid sidan om landskapslagarna, men hade en annan inriktning än dessa beroende på städernas självständighet och annorlunda rättsskipning. Det var först med stadslagarna som giftorätt i all egendom infördes. Detta för att man ville att all egendom skulle vara omsättningsbar.

Runt år 1350 kom den första landslagen, Magnus Erikssons landslag, som gällde för hela landet.⁵ Den innebar att mannens giftorätt var 2/3 av boets behållning och egendomsgemenskapen omfattade all lös egendom och den fasta egendom som makarna förvärvat under äktenskapet. Mannen hade ensam förvaltningsrätt över egendomen, men det krävdes att han fick hustruns och hennes fränders godkännande för att kunna sälja hennes enskilda fasta egendom.⁶ Magnus Erikssons stadslag gällde i städerna vid sidan om landslagen⁷ och landskapslagarna gällde även de parallellt fram till 1400-talets mitt. Kvinnorna i städerna hade oftast större handlingsfrihet än kvinnorna på landsbygden och de kunde få utöva hantverk.

År 1734 kom Sveriges rikes lag, som trädde ikraft 1736 och ersatte de båda då gällande lagarna. 1734 års lag innebar inte något nytt gällande egendomsgemenskapen mellan makar och liksom innan var det stora skillnader mellan landsrätt och stadsrätt. Dock blev reglerna nu mer detaljerade och morgongåvan som skulle utgivas innan vigseln blev obligatorisk.

³ Teleman, Bodelning, s 17.

⁴ <http://art-bin.com/art/awiktor.html>.

⁵ <http://medeltiden.kalmarlansmuseum.se/niva3/1-2-2.phtml?userid=0>.

⁶ Teleman, Bodelning, s 17.

⁷ <http://www.historiska.se/histvarld/artikel.asp?id=21068>.

Kvinnan hade ännu inte utan sin makes samtycke rätt att förfoga över egendomen i boet, men gavs dock rätten att testamentera bort sin egendom. Inte förrän år 1845 likställdes giftorätten mellan kvinna och man i hela landet, hälftindelning av boet var det som gällde. Därefter har jämställdheten bara ökat än mer, genom utvecklingen rörande giftorättens omfattning och förvaltning av boet.⁸ Sverige gav år 1874, som första land i Europa, en hustru rätt till att råda över egendom som hon själv hade förvärvat genom arbete. Hon fick dessutom förvalta sin egendom, om det så hade sagts i äktenskapsförord, gåvobrev eller testamente.

År 1898 kom genom lag en enhetlig reglering om vilken egendom som skulle omfattas av giftorätten. All lös egendom och fast egendom som förvärvats under äktenskapet skulle ingå. Fast egendom som förvärvats dessförinnan eller ärvts skulle vara enskild.⁹

Trots alla dessa regler fick giftorätten begränsad betydelse vid äktenskapskillnad eftersom synen på denna var något konservativ. Enligt 1734 års lag ingick det som förvärvades för gemensamt bruk i det samfällda boet, vilket var en särskild förmögenhetsmassa vari makarna ägde lika giftorätt. Boet förvaltades av mannen och delades mellan makarna vid en upplösning av äktenskapet.¹⁰

2.1.2 Giftermålsbalken 1920

GB trädde i kraft 1921 och ersatte den äldre Giftermålsbalken, som var en av nio balkar i 1734 års lag. Giftorätten fick härmed sin nuvarande utformning och man införde full avtalsfrihet och ekonomisk likställdhet makar emellan. Jämför man med hur det såg ut internationellt vid denna tidpunkt var GB mycket radikal.¹¹ Genom införandet av GB avskaffades det samfällda boet och mannens målsmanskap över kvinnan och varje make skulle nu äga och förvalta sin egendom och vardera maken fick stå för sina egna skulder. Man hade fri förvaltningsrätt över den egendom man fört med sig i boet och den som sedan förvärvades. Dock innebar detta inte någon fullt fri förfoganderätt. Man behöll likadelningen, men giftorätten innebar inte längre någon andel i egendomen utan ett anspråk på en andel i den gemensamma egendomen som realiserades först i och med äktenskapet upplösning. Giftorättsgodset var nu all egendom, såtillvida den inte var enskild. Genom att all egendom nu skulle omfattas kunde resultatet av en likadelning i vissa fall efter kortare äktenskap anses stötande. Man kunde då utdöma skadestånd om orsaken till skilsmässan var att ena maken grovt kränkt den make som infört den större förmögenheten i boet eller grovt försummat sina plikter i äktenskapet. Att all egendom skulle omfattas var motiverat av att kvinnorna vid denna tid inte förvärvsarbetade, men att även deras insatser ansågs vara lika viktiga, trots att det endast var mannens insatser som genererade ekonomiska intäkter. Kvinnans insatser i hemmet var en nödvändig förutsättning för mannens förvärvsarbete i de flesta fall.¹²

Makarna fick genom GB underhållsskyldighet mot varandra och giftorätten i varandras egendom medförde en vårdnadsplikt av det egna giftorättsgodset så att det inte otillbörligen minskades till den andre makens nackdel. Vanskötsel, slöseri, oförståndig skuldsättning eller om man använde giftorättsgodset till sin egen fördel eller gav bort den var exempel på ageranden som inte var tillåtna.¹³ Uppfyllede man inte sin vårdnadsplikt kunde den andre maken med hjälp av vederlagsreglerna begära ersättning för minskningen av giftorättsgodset. Vederlagets syfte var att säkra giftorätten i den andra partens egendom och därmed

---

⁸ Teleman, Bodelning, s 15 f.

⁹ A a s 16.

¹⁰ SOU 1981:85, s 122.

¹¹ Teleman, Bodelning, s 19.

¹² Brattström, Makars pensionsrättigheter, s 34 f.

¹³ Tottie, Äktenskapsbalken, s 352.

likadelningen. Hade den ena maken skulder som vid en bodelning behövde täckas med hjälp av giftorättsgods kunde den andra maken få rätt till vederlag för minskningen av giftorättsgodset.

2.1.3 Äktenskapsbalken 1987

ÄktB var sista ledet i en samlad översyn av familjelagstiftningen och ersatte hela GB. I ÄktB infördes nya regler om förmögenhetsordningen i äktenskap och om hur makars egendom behandlas när äktenskap upplöses. Man införde också utan större ändringar bestämmelserna om ingående och upplösning av äktenskap och om makars underhållsskyldighet från GB. Syftena med den nya regleringen var att makarna utan inblandning av juridiska experter skulle kunna lösa sina mellanhavanden. Lagen skulle också sträva efter en jämställdhet mellan könen och därmed värna om makarnas självständighet, men också se till att skydda den ekonomiskt svagare parten vid en eventuell äktenskapsskillnad.¹⁴

ÄktB medförde en vidgning av möjligheten till jämkning genom 12:1 och därmed frångå en hälftindelning av giftorättsgodset.¹⁵ Man avskaffade vårdnadsplikten och dess samverkande vederlagsregler och ersatte alla tidigare vederlagsregler med regeln i 11:4. Likadelningen, som tidigare innebar en rättighet som uppkom vid giftermålet och skulle skyddas, blev nu en rättighet som utgick från de ekonomiska förhållandena vid äktenskapet upplösning.¹⁶ Vederlag kunde nu endast utgå baserat på de handlingar som företagits inom ett år innan ansökan om skilsmässa inlämnades.

2.2 Nuvarande grundregler

2.2.1 Äktenskap

När två personer ingår äktenskap innebär detta som huvudregel att den egendom som makarna äger blir giftorättsgods, ÄktB 7:1. Vardera maken äger och förvaltar sin egendom och ansvarar för sina egna skulder. Vid en bodelning aktualiseras den latent rätt som makarna har till varandras egendom, till giftorättsgodset. En make har vid bodelning rätt till hälften av den andre makens giftorättsgods, efter avräkning för skulder. En bodelning mellan makar blir aktuell vid tre olika tillfällen: då ett äktenskap upplöses med anledning av äktenskapsskillnad, vid den ena makens död och som en fördelning eller förändring av makarnas egendomsförhållanden under äktenskapet, ÄktB 9:1.

Tabell 1. Antal ingångna giftermål och upplösta äktenskap.¹⁷

	1960	1970	1980	1990	2000	2003
Giftermål	50 100	43 300	37 600	40 500	39 900	39 000
Skilsmässor	9 600	12 900	19 900	19 400	21 500	21 100

Har man inte sedan tidigare gjort sin egendom till enskild egendom är all egendom en make äger hans giftorättsgods. Egendom kan göras enskild på tre sätt, genom äktenskapsförord, genom villkor av tredje man i gåvobrev eller testamente eller genom villkor i förmånstagarförordnande. Dock kan även viss enskild egendom ingå och det är sådan

¹⁴ Teleman, Bodelning, s 19 f.

¹⁵ A a s 21.

¹⁶ SOU 1981:85, s 178 f.

¹⁷ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 20.

egendom som makarna tidigare genom ett äktenskapsförord gjort till enskild och vid bodelningen är överens om att den ändå skall ingå. Bostad eller bohag som är enskild genom ett äktenskapsförord kan även ingå i lottläggningen om den andre maken behöver egendomen bäst och om det med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt med ett övertagande. Har enskild egendom ersatts av annan egendom blir även denna enskild, om man inte i äktenskapsförord bestämt att det som ersätter den ursprungliga egendomen skall vara giftorättsgods. Den nya egendomen måste inte vara av samma typ som den ursprungliga för att bli enskild.¹⁸

Det finns speciella regler för den egendom som utgör makars gemensamma bostad och gemensamma bohag, ÄktB 7:4. Med makars gemensamma bostad avses makarnas permanenta bostad, som innehas huvudsakligen för att användas som gemensam bostad, i regel där båda är folkbokförda. Med makars gemensamma bohag avses möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre avsett för det gemensamma hemmet, exempelvis textilier, konst, tv-apparater, köksutrustning och böcker.

Visst giftorättsgods kan ”i skälig omfattning” undantas från bodelning och därmed inte ingå i det gemensamma bohaget, utan att avräknas på lott i boet, och detta rör sig främst om kläder, smycken och andra tillhörigheter som är avsett för ägarens personliga bruk. Egendom som kan användas av andra men som rent faktiskt bara används av ena maken kan inte enbart på grund av denna omständighet uteslutas från det gemensamma bohaget.¹⁹ Det rör sig också om föremål som glasögon och hygienartiklar som endast fyller ett behov för ägaren. Dock ingår inte t.ex. fast egendom eller bostadsrätt.

Personliga presenter kan också undantas från bodelning om det kan anses skäligt vid beaktande av makarnas ekonomiska förhållanden. Undantaget för presenter gäller även om dessa inte används uteslutande för personligt bruk av mottagaren.²⁰ Egendomen får dock inte ha ett sådant högt värde att det med hänsyn till makarnas allmänna standard och ekonomiska situation kan anses oskäligt att egendomen undantas. Ett dyrbart smycke kan ses mer som ett objekt för kapitalplacering än som ett bruksföremål och därmed vara att anse som giftorättsgods.²¹

Dessutom finns det särskild egendom som kan undantas, t.ex. upphovsrätt, skadestånd, underhållsbidrag och pension. Detta är rättigheter som inte kan överlåtas eller i annat fall är av personlig art och det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten om den skulle ingå i en bodelning. I vissa fall är även försäkringsrättigheter oöverlåtbara och ska undantas från bodelning.²² Pension är en speciell avdelning, rätten till pension från en arbetsgivare ska inte ingå i bodelning, 10:3 1 st, och vissa andra pensionsrättigheter ska även de helt eller delvis undantas från bodelning, ÄktB 10:3 2-3 st.

2.2.2 Sammanboende

I och med den nya sambolagen fick vi en tydligare definition av vad som konstituerar ett samboförhållande enligt lagens mening. I sambolagen 1 § definieras sambor som två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. I ett

---

¹⁸ Eriksson, Den nya familjerätten, s 15 ff.

¹⁹ Telemann, Bodelning, s 81.

²⁰ Prop. 1986/87:1, s 160 f.

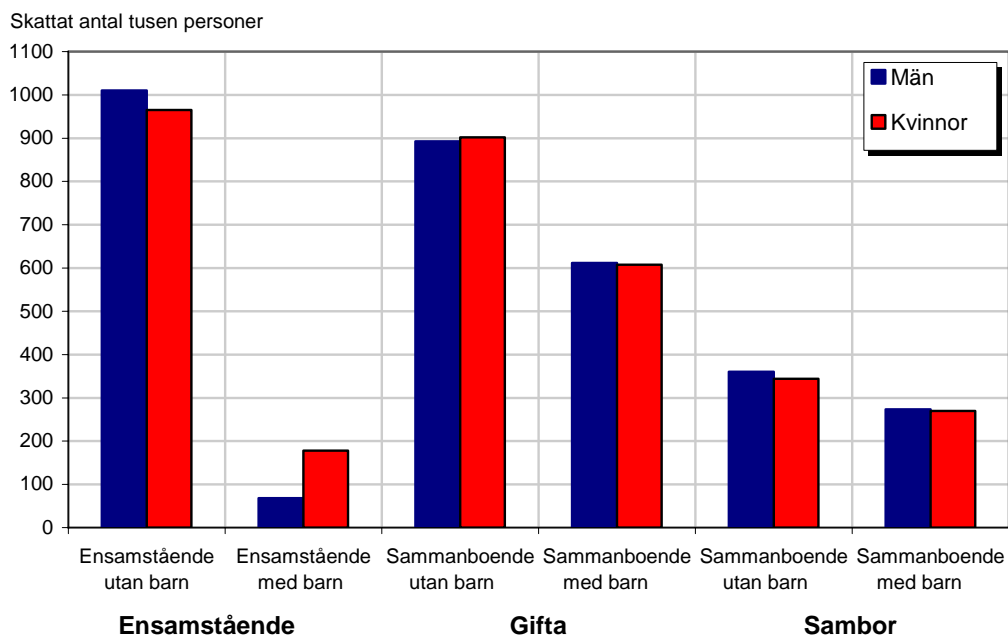
²¹ Telemann, Bodelning, s 81 ff.

²² Eriksson, Den nya familjerätten, s 28.

samboförhållande äger och förvaltar varje sambo sin egendom och ansvarar för sina egna skulder. Den egendom som kan bli föremål för bodelning i ett samboförhållande är bostad och bohag som är anskaffat för gemensamt bruk, den så kallade samboegendomen, sambolagen 3 §. Med sambors gemensamma bostad avses bostad som är deras gemensamma hem och huvudsakligen används för detta ändamål, sambolagen 5 §. Sambors gemensamma bohag är främst möbler, hushållsmaskiner och annat lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet, sambolagen 6 §. Om bostaden och bohaget är anskaffat under samboförhållandet är det att betrakta som samboegendom och värdet av egendomen blir som huvudregel likadelad vid en eventuell bodelning, oavsett vem av samborna som är ägare. En bodelning ska ske om ett samboförhållande upphör på annat sätt än att de gifter sig eller registrerar partnerskap och någon av samborna begär det, sambolagen 8 § 1 st. Vid dödsfall är det den efterlevande sambon som bestämmer om en bodelning skall genomföras.

Man får dock ta i beaktande att reglerna om bodelning i sambolagen är dispositiva och därmed helt kan avtalas bort parterna emellan.

Tabell 2, Skattat antal tusen personer 20–84 år efter samlevnadsform, familjetyp och kön. Befolkningstal i ett genomsnitt för 2000 och 2001.²³

²³ Statistiska Centralbyrån, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___47900.asp.

3. Bodelning vid äktenskapsskillnad

Detta kapitel har till uppgift att redogöra för de olika steg som bodelningsförfarandet innehåller samt att beskriva stegens innebörd och hur detta hanteras i praktiken. Syftet med kapitlet är att det skall ligga till grund för de områden som vi valt att belysa extra noggrant längre fram.

Utgångspunkten finns i ÄktB 9:1 som stadgar att bodelning skall förrättas när ett äktenskap upplöses med anledning av äktenskapsskillnad. Bodelningen som sådan brukar normalt genomföras när tingsrätten dömt till äktenskapsskillnad, men om någon av makarna begär det så kan den genomföras före denna tidpunkt.²⁴ Om makarna endast har enskild egendom och ingen av makarna yrkar på att få ta över bostad eller bohag som tillhör den andra maken, behöver någon bodelning inte genomföras.²⁵ Vilken egendom som skall bli föremål för bodelning styrs av den kritiska dagen, vilket innebär att man skall bedöma egendomsförhållandena som de såg ut den dagen som talan om äktenskapsskillnad väcktes. Det sagda innebär alltså att tillgångar som förvärvats efter denna tidpunkt normalt lämnas utanför bodelningsprocessen. Samma resonemang gäller för skulder som uppkommit efter den kritiska dagen.

Tabell 3. Äktenskap upplösta genom skilsmässa efter vigselår och varaktighet.²⁶

Per 100 äktenskap efter vigselår	5 år	10 år	15 år	20 år	25 år	30 år	35 år	40 år
1948	4	9	11	14	16	18	19	19
1955	4	8	12	16	20	22	23	23,4
1965	5	15	22	27	32	34	35	
1975	12	21	27	33	37			
1980	13	22	28	34				
1985	13	23	31					
1990	15	26						
1997	14							

3.1 Andelsberäkningen

Det första steget i bodelningsprocessen brukar benämnas andelsberäkningen. Här är det fråga om att makarna skall utreda boet och fastställa vilka tillgångar och skulder som finns. Vid andelsbestämningen skall man komma fram till hur mycket var och en har rätt att få av det gemensamma giftorättsgodset. Det relevanta är att räkna fram nettogiftorättsgodset, vardera maken har nämligen rätt att räkna ned värdet på sitt giftorättsgods med summan av de skulder som vardera maken har. Som bekant lämnas vardera makens enskilda egendom utanför denna beräkning, så även ett visst mått av personlig egendom som är starkt förknippade med endera maken, som exempel kläder och personliga presenter. Däremot ingår värdefulla smycken och exklusiva kläder normalt i giftorättsgemenskapen. Pensionsförsäkringar och individuellt pensionssparande betraktas som giftorättsgods och skall ingå i bodelning. Däremot anses de

²⁴ Telemann, Bodelning, s 43 f.

²⁵ A a s 44.

²⁶ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 22.

allmänna pensionerna och tjänstepensionerna vara av personlig art och av oöverlåtbar natur och med stöd av ÄktB 10:3 1 st lämnas dessa vanligen utanför bodelningsförfarandet.

När boet blivit utrett på ett tillfredsställande sätt är huvudregeln att en likadelning av det gemensamma nettogiftorättsgodset skall ske i enlighet med stadgandet i ÄktB 11:3. Detta brukar oftast resultera i att en av makarna skall avstå en del av sitt giftorättsgods till förmån för den andra maken. Man brukar tala om att den make som har minst giftorättsgods har ett krav på utjämning.

3.1.1 Vederlagsregeln

Ett undantag från huvudreglerna vid andelsbestämning är vederlagsregeln i ÄktB 11:4. Har en make utan den andre makens samtycke inom tre år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes i inte obetydlig omfattning minskat sitt giftorättsgods genom gåva eller använt sitt giftorättsgods för att öka värdet på sin enskilda egendom ska den andre makens andel vid bodelning beräknas som om detta värde fortfarande fanns kvar som den andre makens giftorättsgods. Dennes del i giftorättsgodset minskas med motsvarande summa. Det krävs inte att maken gjort någon av ovan nämnda transaktioner i syfte att undandra egendom från den andre maken.²⁷

3.2 Lottläggning

När andelsberäkningen är avklarad vidtar nästa moment, nämligen lottläggningen. Detta steg syftar till att fördela de olika tillgångarna i boet på lotter och leder fram till att det bestäms vilka konkreta tillgångar och skulder som vardera maken skall få på sin lott. Vid lotternas utläggning gäller som huvudregel att vardera maken först och främst skall få egendom ur sitt giftorättsgods på sin lott eftersom man härigenom rubbar äganderättsförhållandena så lite som möjligt.²⁸ Reglerna om lottläggning är dispositiva och makar kan därför avvika från regelverket om man är ense. Som exempel på reglering på området kan nämnas ÄktB 11:7, som handlar om makes företrädesrätt till viss egendom, och 11:8, som handlar om hur en make kan få behålla allt sitt giftorättsgods om han istället utger ersättning i kontanta medel som motsvarar värdet på den del av giftorättsgodset som han egentligen skulle ha avstått ifrån. Regeln är praktiskt viktig för en make som har mycket gods som denne hyser stort affektionsvärde till, t.ex. arvegods, eftersom denne då slipper lämna ifrån sig dessa ägodelar utan istället ges möjlighet att lösa ut den andre maken med likvida medel.

3.3 Jämkningsregeln

Jämkningsregeln i ÄktB 12:1 gäller bara vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller bodelning under äktenskapet. Regeln innebär att en make kan få behålla mer av sitt giftorättsgods än vid en hälftendelning, men kan aldrig medföra att maken tillskiftas mer av den andre makens giftorättsgods. Avsikten är att regeln skall användas restriktivt.

Enligt jämkningsregeln kan en skevdelning göras om det är oskäligt att en hälftendelning sker med hänsyn till äktenskapets längd eller makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Bodelningen kan då göras så att den make som har mest giftorättsgods får behålla en större andel av sin egendom. Jämkningsregeln har alltså två

---

²⁷ Eriksson, Den nya familjerätten, s 37.

²⁸ Teleman, Bodelning, s 208.

huvudsyften, dels ska man inte kunna skilja sig till pengar efter ett kortvarigt äktenskap och dels utgör regeln en sorts allmän regel för att motverka oskäligen bodelningsutfall.²⁹ Upplöses ett äktenskap efter kortare tid, vilket enligt praxis anses vara mindre än fem år, anses det främst oskäligt med en likadelning då ena maken medfört stora värden i boet. Rätten till den andre makens giftorättsgods inträder successivt under äktenskapet enligt en schablon, vilken ökar med 20 procent per år.

För att en jämkning ska kunna ske med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden ska det finnas en betydande skillnad mellan makarnas nettogiftorättsgods. Har ena maken kort före äktenskapets upplösning fått ett skadeståndsbelopp eller en försäkringsersättning utbetald på grund av en personskada eller kränkning äventyrar det syftet med ersättningen om den andre maken skulle få del av ersättningen och detta talar för en jämkning till förmån för den ersättningsberättigade maken.

När man beaktar makarnas ekonomiska förhållanden tar man även hänsyn till det som inte skall ingå i bodelningen. Har den ena maken mycket enskild egendom vid sidan av begränsat giftorättsgods är det skäl för jämkning till den andre makens fördel. Samma sak gäller om den ena maken har stora skulder och därmed har lägre nettogiftorättsgods, speciellt i situationer som innefattar studieskulder. Här gör man en helhetsbedömning och beaktar dels att skulden inte behöver betalas med en gång utan har en lång återbetalningstid, men också hur stor nytta den andre maken haft av upphovet till skulderna. Den make som har störst nettogiftorättsgods kan både göra avdrag för täckning av skulder och ta del av den ekonomiskt svagare makens giftorättsgods utan att denne å sin sida kan åberopa jämningsregeln för att undanhålla egendom från bodelningen. Har däremot den maken med minst nettogiftorättsgods gjort avdrag för skulder kan den ekonomiskt starkare maken använda jämningsregeln för att undanhålla egendom från bodelningen. Oavsett av vilket skäl jämkning ska ske kan det endast komma ifråga till förmån för den make som har störst andel nettogiftorättsgods.

Regeln är som ovan nämnts även avsedd att vara en allmän jämningsregel som bland annat ska ge möjlighet att särbehandla viss egendom som exempelvis förvärvats kort innan bodelning genom ett benefikt fång från annan än den andra maken eller som har särskilt personlig anknytning. Dock gäller även här begränsningen att jämkning endast kan ske till förmån för den make som har störst andel giftorättsgods, detta trots att syftet med jämkning i dessa situationer är ett helt annat än det som ligger bakom regeln vid kortvariga äktenskap. Här ska istället egendomens anknytning till innehavaren och tidpunkten för förvärvandet vara faktorer som spelar en avgörande roll för om jämkning skall ske eller ej.

3.4 Ersättningar utbetalda kort innan bodelning

En allmänt vedertagen uppfattning är att ideellt skadestånd och försäkringsersättning på grund av en personskada genom sin starka anknytning till personen ifråga bör undantas i en bodelning. Det spelar inte heller någon roll vem som har gjort sig skyldig till den skadegörande handlingen, så ett skadestånd grundat på våld inom relationen betraktas på samma sätt som om det varit en utomstående som vållat skadan. Enligt praxis är en rättighet eller ett anspråk som omvandlats till kontanta medel inte längre undantagna utan ska ingå i bodelningen, om man inte i ett äktenskapsförord bestämt att ersättningen ska vara makens

---

²⁹ Ds 2005:34 s 58 f.

enskilda. Har skadeståndet eller försäkringsersättningen betalats ut innan den kritiska tidpunkten ska den alltså delas.³⁰

Ersättningar grundade på en personskada eller en kränkning som är utbetalda och därför inte kan undantas med hjälp av ÄktB 10:3 kan i vissa fall ändå undanhållas från en delning genom jämningsregeln i ÄktB 12:1. Dock gäller denna regel endast vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad och endast till fördel för den av makarna som har mest giftorättsgods. En förutsättning för att ett skadestånd eller en försäkringsersättning gällande personskada skall kunna hållas utanför en bodelning med hjälp av jämningsregeln är alltså att det är den skadeståndsberättigade maken som har mest giftorättsgods. Den ekonomiskt svagare maken har inte motsvarande möjlighet till jämkning, trots att omständigheterna som åberopas till stöd för jämkningen kan vara samma som för den rikare maken.

I en promemoria på uppdrag av regeringen, Ds 2005:34, har Teleman utrett om anledning finns att ändra jämningsregeln i ÄktB 12:1 och sambolagen 15 §, så att fler möjligheter till jämkning än idag ska ges och om rätten till jämkning även ska ges till den ekonomiskt svagare parten, den som har minst giftorättsgods. Han har även sett över andra situationer inom bodelningssystemet då resultatet inte blir helt tillfredsställande, bland annat situationer då den ena maken erhållit ett skadestånd eller brottsskadeersättning eller då maken har en skuld avseende skadestånd eller betalat en sådan skuld och därmed minskat sitt giftorättsgods under äktenskapet. Det är inte alltid som möjligheten till jämkning i enligt ÄktB 12:1 är tillräcklig för att undvika otillfredsställande bodelningsresultat i dessa situationer. Har en man exempelvis gjort sig skyldig till övergrepp mot sin hustru och hon därefter tilldelats ett skadestånd följer det av ÄktB 11 kap att han får avräkna sin skadeståndsskuld vid beräkningen av sin andel i boet. Däremot ingår med nuvarande reglering ett utbetalat skadestånd eller brottsskadeersättning, som kvinnan fått, i bodelningen. En jämkning är då endast möjlig om kvinnan har mest giftorättsgods, och har hon inte det påverkar alltså skadeståndet egendomsfördelningen negativt för hennes del.

Teleman menar att ersättningar med starkt personlig anknytning som är utbetalda i vissa fall ska kunna undantas från en bodelning på samma sätt som gäller idag för rätten till sådan ersättning enligt ÄktB 10:3. Han anser också att ännu en vederlagsregel bör tillkomma som ger en make möjlighet till ekonomisk kompensation om den andre maken ådragit sig en skuld genom otillbörligt förfarande, främst genom brottsligt eller skadeståndsgrundande beteende, och i inte obetydlig omfattning minskat sitt giftorättsgods. Han vill även ändra nuvarande jämningsreglering i ÄktB 12:1 och sambolagen 15 § så att båda makar respektive sambor har samma möjlighet till jämkning, oavsett vem som har mest giftorättsgods. En sådan ändring skulle bland annat innebära att jämningsmöjligheten även kommer att kunna användas av den make med minst giftorättsgods då denne t.ex. erhållit en ersättning som bör undanhållas den andra maken med hänsyn till dess personliga karaktär.³¹

3.5 Pensioner vid bodelning i samband med äktenskapsskillnad

3.5.1 Allmänna (statliga) pensioner och tjänste-/avtalspensioner (från arbetsgivaren)

När det gäller frågan om huruvida pensioner skall ingå i en bodelning eller ej kan man inledningsvis konstatera att det finns två sätt att se på dessa pensionsrättigheter. Å ena sidan

---

³⁰ Ds 2005:34 s 95.

³¹ Ds 2005:34 s 124.

kan man hävda att pensionsrättigheter är av ekonomisk art och bör likställas med andra tillgångar med ekonomiskt värde och således ingå i en bodelning. Å andra sidan kan man hävda att en persons pensionsrättigheter är en del av en framtida försörjning och att blanda in dessa i en bodelning bör därför komma i fråga endast i enlighet med den reglering som finns om underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad.³² I Sverige har det sistnämnda hävdandet blivit den rådande uppfattningen på området.

Av ÄktB 10:3 följer att rättigheter som är av personlig art eller av ett slag som gör att den inte kan överlåtas inte skall ingå i en bodelning. Stadgandet kan alltså sägas bland annat ta sikte på allmän pension (premiepension och inkomstpension), tjänstepension samt pensionsförsäkringar som makens arbetsgivare har tecknat. Man finner stöd för denna uppfattning i LIP³³ 15:16, där det stadgas att rätten till allmän pension inte kan överlåtas innan pensionen ifråga är tillgänglig för lyftning. Detta gäller givetvis även för premiepensionen, som är en del av den allmänna pensionen, och den kan bara överföras mellan makar på det sätt som beskrivs i LIP 4:7. När det gäller tjänstepensionen så går den vanligtvis inte heller att överlåta. Detta kan framgå av pensionsavtalet som sådant, men det har också fastslagits i praxis.³⁴ Pensionsförsäkringar tecknade av arbetsgivaren skall även de normalt falla utanför bodelningen. Ser man närmare på hur systemet är uppbyggt, så kommer man fram till att det är arbetsgivaren som åtagit sig att betala in premierna för denna försäkring och arbetsgivaren blir alltså att anse som försäkringstagare. Detta trots att det är den anställde försäkringen avser och som genom ålder eller dödsfall får försäkringsbeloppet att falla ut. Av IL³⁵ 58:16-17 §§ följer att en försäkring som är uppbyggd på detta sätt i princip är oöverlåtbar.

Trots detta har man bl.a. i förarbeten diskuterat huruvida en sådan här försäkring under vissa omständigheter ändå kan komma att dras in i en bodelning. Det har då rört sig om det scenariot att den som är försäkringstagare har inflytande över arbetsgivaren, t.ex. om den försäkrade är ensam aktieägare i ett bolag. Han skulle då i princip bara behöva ett samtycke ifrån sig själv för att kunna förfoga över försäkringen. I en sådan situation skulle normalt försäkringen anses ingå i bodelningen.³⁶

3.5.2 Pensionssparande av privat karaktär

Det privata pensionssparandet, vilket normalt omfattar pensionsförsäkringar och/eller individuellt pensionssparande (IPS), är som ovan nämnts inte av det slag att de omfattas av regeln i ÄktB 10:3, utan skall som huvudregel ingå i bodelningen. Däremot finns det undantag från denna regel i 10:3 2-3 st. Undantagsregeln i tredje stycket tar sikte på situationer där det skulle vara oskäligt att det privata pensionssparandet ingick med hänsyn tagen till makarnas totala ekonomiska ställning samt omständigheterna i övrigt. Som exempel på när denna jämningsregel kan bli tillämplig är när det är den fattigare maken som har det privata sparandet och den rikare maken har enskild egendom som inte skall ingå i bodelningen,³⁷ men generellt sett är det tänkt att denna regel skall tillämpas med stor restriktivitet. Enligt propositionen³⁸ är det egentligen bara tänkt att undantagsregeln ska tillämpas när makarnas pensionsskydd är någorlunda jämbördigt som till exempel vid den

³² Prop. 1997/98:106 s 32.

³³ Lag (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.

³⁴ T.ex. NJA 1936 s 251. I det rättsfallet jämställer man rätten till tjänstepension med en fordran på lön och därmed blir den oöverlåtbar och faller in under regeln i ÄktB 10:3.

³⁵ Inkomstskattelagen (1999:1229).

³⁶ Prop. 1997/98:106 s 61.

³⁷ Prop. 1997/98:106 s 64.

³⁸ Prop. 1997/98:106.

situationen att den ena maken har ett privat pensionssparande, medan den andra maken har tjänat in sin pension genom det allmänna pensionssystemet. Givetvis kan jämkningsregeln i ÄktB 12:1 åberopas som grund för att hålla ett privat pensionssparande utanför bodelningen, men som bekant fungerar denna regel enbart till förmån för den av makarna som har mest nettogiftorätts gods. Denna regels tillkortakommande var en av anledningarna till att man införde jämkningsregeln i 10:3 3 st. I sammanhanget kan även noteras att en privat pensionsförsäkring eller ett privat pensionssparande enligt ÄktB 10:4 helt kan undantas från bodelning, om makarna är ense härom.

Vid bodelning efter ett dödsfall har efterlevande make rätt att undanta ett individuellt pensionssparande och en pensionsförsäkring, om den ägs utav denne enligt ÄktB 10:3 2 st. Detta gör att efterlevande makens giftorätts gods minskar vilket kan vara fördelaktigt om det finns särkullbarn eller ett testamente riktat till andra än efterlevande maken.

3.5.3 Bodelning av pensioner i praktiken

När en privat pensionsförsäkring eller ett privat sparande skall ingå i en bodelning är det lätt att förledas att tro att det är värdet av dessa som skall delas. Så är inte fallet, utan det är själva värdet som skall ingå i giftorättsgemenskapen, som sedan delas lika. Det naturliga är ju sedan att, i enlighet med regleringen i ÄktB 11:7 om att ägaren behåller sin egendom, den make som pensionsrättigheterna avser blir den som får dessa på sin lott. Bortsett från denna huvudregel finns det även andra perspektiv som föranleder att det kan vara olämpligt att ett privat sparande "byter make". Det gäller då främst ett individuellt pensionssparande, där den make som tillskiftats detta helt saknar möjlighet att få till stånd en ändring av tidpunkten för när utbetalningarna skall påbörjas eller utbetalningens storlek. Och det är fortfarande den ursprunglige ägarens ålder eller dödsfall som kommer att styra när pengarna börjar utbetalas. Dessutom saknar en ny ägare till ett individuellt pensionssparande möjlighet att förordna om förmånstagare.³⁹

---

³⁹ Brattström, Makars pensionsrättigheter, s 141 ff.

4. Bodelning vid dödsfall i äktenskap

4.1 Arvsrättens utformning för gifta personer

Sedan 1988 har två personer som ingått äktenskap med varandra även rätt till arv efter den först avlidna maken. Tidigare saknade makar inbördes arvsrätt, vilket innebar att om en av makarna avled så skulle dennes kvarlåtenskap primärt tillfalla hans eller hennes bröstarvingar. Makarna kunde upprätta ett inbördes testamente, som innebar att bröstarvingarna fick vänta med sitt arv till dess att båda makarna var avlidna. Dock hade bröstarvingarna alltid rätt till sin laglott och ett testamentariskt förordnande som inkräktade på denna kunde med framgång jämkas.

Man brukar tala om att den efterlevande maken ärver den avlidnes kvarlåtenskap med fri förfoganderätt, vilket i princip innebär att denne kan göra vad den vill med det ärvda, dock med en viktig inskränkning. Den efterlevande maken kan inte testamentera bort den kvarlåtenskapen som ärvt i samband med den andra makens dödsfall. Anledningen till denna ordning är att den efterlevande maken skall kunna leva vidare utan att behöva lösa ut arvingarna. Med tidigare reglering var det inte ovanligt att den efterlevande maken tvingades sälja parets villa eller bostadsrätt för att kunna skifta boet efter den avlidne maken. Många barn avstod givetvis frivilligt från att ta ut sitt arv efter den först avlidna föräldern och väntade till båda föräldrarna var döda, men i familjer med tvistigheter kunde barnen tvinga fram sitt arv, vilket kunde få mycket tråkiga konsekvenser för den efterlevande maken. I det här sammanhanget är det viktigt att notera att den efterlevande maken ärver en viss andel i boet med fri förfoganderätt och inte vissa specifika föremål.⁴⁰

Lagändringen som genomfördes 1988 innebär att makars gemensamma barn inte får ut något arv efter den först avlidna föräldern, utan får först ut arvet när båda föräldrarna är avlidna. Detta gäller alltså för gemensamma barn. Däremot ser regleringen annorlunda ut när det gäller särkullbarn, alltså barn som inte är makarnas gemensamma. Särkullbarn har rätt att få ut sitt arv direkt efter den avlidna föräldern och inte behöver vänta till dess att styvmodern eller styvfadern har avlidit. Givetvis kan ett särkullbarn av egen vilja avstå från sitt direkta arv och vänta med att ta ut sitt arv tills båda makarna är döda. Särkullbarnet får då en efterarvsrätt på samma sätt som makarnas gemensamma barn.

Makar som vill begränsa ett särkullbarns direkta arvsrätt kan upprätta ett testamente där 50 % av det som kommer att utgöra detta barns arvslott kan undandras från denna. Det finns dessutom skyddsregler för en efterlevande make som aktualiseras när kvarlåtenskapen i boet är ringa, se mer om detta under avsnitt 3.4 nedan. Reglerna gör att särkullbarnet arvsrätt får stå tillbaka och skjuts upp till dess att båda makarna är avlidna.

4.2 Bodelning i samband med dödsfall

Många av reglerna som ovan nämnts om bodelning i samband med äktenskapsskillnad blir aktuella även i denna situation. I detta avsnitt skall vi främst belysa spörsmål och regler som bara aktualiseras när en av makarna avlidit. Inledningsvis kan man säga att någon bodelning ofta inte blir aktuell när en av makarna avlider, eftersom den efterlevande maken erhåller samtlig kvarlåtenskap genom giftorätt och arvsrätt. Detta gäller dock endast när makarna

---

⁴⁰ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 139 ff.

enbart har gemensamma barn och inget testamente är upprättat. För den situation att det finns särkullbarn eller den avlidne maken efterlämnar testamente måste en bodelning genomföras. När en bodelning skall genomföras efter makes död kan man säga att bodelningen blir mellan den efterlevande maken på den ena sidan och den avlidnes arvingar eller testamentstagare på den andra sidan. När det gäller frågan om värdering av tillgångar är den kritiska tidpunkten för detta den dag som dödsfallet inträffade.

4.3 Regeln i ÄktB 12:2

Vid bodelning i samband med dödsfall kan inte jämningsregeln i ÄktB 12:1 tillämpas. Istället finns ett stadgande i ÄktB 12:2, som innebär att den efterlevande maken kan återropa att var och en av makarna behåller sitt giftorättsgods som sina andelar och någon bodelning blir då inte aktuell. Regeln infördes i samband med 1988 års reform. Stadgandet är en exklusiv rätt enbart för den efterlevande maken. Denne behöver inte ange något skäl för att återropa regeln. Det är främst i situationer där den efterlevande maken har mer nettogiftorättsgods och det finns särkullbarn eller testamente som det kan vara aktuellt att använda sig av regeln, men även när den efterlevande makens egendom består av en verksamhet som bör hållas intakt, t.ex. ett större företag. Regeln är också viktig i situationer där två makar inte har några bröstarvingar. Den efterlevande maken gör då klokt i att försöka få så stor andel som möjligt av giftorättsgodset genom bodelning. Den del som ärvs erhålls av den efterlevande maken endast med fri förfoganderätt och det som erhålls genom bodelning fås med full äganderätt. Detta har den praktiskt viktiga innebörden, som tidigare berörts, att den efterlevande maken inte kan testamentera bort den del som denne ärvt med fri förfoganderätt.

Regeln i ÄktB 12:2 har kommit att användas flitigt i situationer där den avlidne maken efterlämnar särkullbarn. Den efterlevande maken kan genom ÄktB 12:2 slippa att lämna ifrån sig sin egendom till den avlidnes särkullbarn. Detta resonemang har kritiserats, bland annat av Agell. Han anser att det är konstigt att den efterlevande maken ges rätt att disponera egendom på ett sådant sätt att det sker till nackdel för den avlidnes arvingar. Jämför man med den situationen att båda makarna fortfarande är i livet så krävs ett äktenskapsförord för att uppnå samma resultat och makarna skall dessutom vara eniga om lydelsen. Sätter man detta i kontrast till ÄktB 12:2, så kan den efterlevande maken genomföra samma disposition som om ett äktenskapsförord hade upprättats under bådars livstid, men nu finns bara den efterlevandes åsikt. Den avlidnes åsikt går ju av naturliga skäl inte att utröna. Jämningsregeln har också ett visst mått av slumpeffekt, hur paragrafen kommer att användas beror ju helt på vilken av makarna som avlider först, något som oftast inte går att förutspå. En ytterligare aspekt är att makarna kan ha upprättat ett testamente med ett innehåll som helt kullkastats genom att lagrummet används.⁴¹

I utredningen från 1998 diskuterades huruvida 12:2 skulle förändras eller inte. Man kom då fram till slutsatsen att regeln står i god överensstämmelse med allmänhetens rättsuppfattning och att 1988 års reform syftade till att stärka den efterlevande makens ställning och av den anledningen lämnades regleringen i ÄktB 12:2 utan ändring 1998.⁴² Utredningen ansåg att särkullbarnen har tillräckligt skydd med nuvarande reglering och pekade då främst på deras möjlighet att få ut sin laglott direkt, möjligheten att begära jämkning av ett testamente som

---

⁴¹ SOU 1998:110 s 121 ff.

⁴² SOU 1998:110 s 123 ff.

kränker laglotten samt att ett särkullbarn kan begära jämkning av ett förmånstagarförordnande.

4.4 Basbellopsregeln

En annan regel på området som förtjänar att nämnas i detta sammanhang är den så kallade basbellopsregeln i Ärvdabalken 3:1 som ger efterlevande make ekonomiskt skydd när giftorättsgodset är av ringa värde. Regeln stadgar att den efterlevande maken totalt sett har rätt till att utfå egendom värd minst fyra basbelopp före alla andra anspråk. Det innebär att ett särkullbarns arvsrätt såväl som testamentstagares rätt till arv får stå tillbaka och dessa får istället en efterarvsrätt på samma sätt som gemensamma barn har, och särkullbarnet liksom testamentstagaren får alltså ut sitt arv först när den efterlevande maken avlidit.

Basbellopsregeln är av tvingande karaktär till förmån för den efterlevande maken, men i enlighet med allmänna principer kan denne avstå sin rätt att åberopa denna bestämmelse. Behov av regeln uppstår när det finns särkullbarn eller då den avlidne maken har upprättat ett testamente och det är nästan uteslutande i dessa situationer som den kan komma att aktualiseras.⁴³

4.5 Kan bodelning överhuvudtaget ske?

En omdiskuterad fråga är om en bodelning alls kan äga rum i den situation då makarna bara har gemensamma barn som efterarvingar. Den efterlevande maken skall då överta hela förmögenhetsmassan genom giftorätt och arvsrätt. Agell menar att någon bodelning inte är möjlig att göra, eftersom en sådan skulle inkräkta på rätten för den efterlevande maken att fritt förfoga över hela förmögenhetsmassan.⁴⁴ Vad som däremot kan vara intressant att fastställa är vilka kvotdelar som den efterlevande maken erhåller med giftorätt (full äganderätt) och arvsrätt (fri förfoganderätt). Detta har ju en praktisk betydelse om den efterlevande make efter den andre makens död skulle vilja upprätta ett testamente, eftersom det då är av intresse att veta vilken del av förmögenhetsmassan som erhållits med full äganderätt.

I många fall är dock saken oproblematiske. I förhållanden där full gifträttsgemenskap råder är det inte intressant att fundera över vilka andelar som erhålls genom giftorätt respektive arvsrätt, andelarna blir per automatik 50/100. Dock är det inte ovanligt att situationen är den motsatta, det vill säga att andelarna inte kommer att bli 50/100. Så kan vara fallet då det finns enskild egendom i den avlidnes kvarlåtenskap eller då den efterlevande maken åberopar ÄktB 12:2. I sådana situationer kan det vara viktigt att fastställa vilka andelar den efterlevande maken erhåller med full äganderätt respektive fri förfoganderätt. Att fastställa dessa andelar är dock inte lagreglerat, vilket leder till att detta ofta inte blir utrett vid den först avlidne makens död, något som kan leda till bekymmer vid den efterlevande makens framtida bortgång. Arvingarna blir då hänvisade till att försöka rekonstruera värdena med utgångspunkt i bouppteckningen efter den först avlidne maken. Har personen avlidit före 1 januari 2005, då arvs- och gåvoskatten slopades, blir det extra svårt att genomföra detta eftersom bouppteckningsvärdena på den tiden inte behövde motsvara marknadsvärdena. Att genomföra en sådan här rekonstruktion blir i många situationer mycket svårt och i vissa falla säkert helt omöjligt eftersom det helt enkelt blir fråga om för många gissningar.⁴⁵

---

⁴³ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 154 ff.

⁴⁴ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 221 ff.

⁴⁵ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 158.

I samband med 1987 års lagstiftningsarbete gjordes uttalanden från olika instanser som delvis gick i motsatt riktning. Efterhand blev det dock klarlagt att den efterlevande maken kunde påkalla ett förfarande som klagjorde kvotdelarna i boet, men det gick inte att få till stånd en fullständig bodelning. Under 1990-talet har frågan sedan diskuteras livligt i doktrinen. HD har ännu inte fått anledning att pröva frågan, så rättsläget i denna del får betecknas som oklart tills vidare.⁴⁶

---

⁴⁶ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 160 f.

5. Bodelning vid separation mellan sambor

Ett samboförhållande kan upphöra genom att paret gifter sig, att de flyttar isär eller att någon avlider. För att en bodelning skall ske krävs att någon av samborna begär detta, senast inom ett år från samboförhållandets upphörande. Är det ingen som begär en bodelning kommer ingen sådan till stånd och var och en behåller sin egendom.⁴⁷ Sambor kan emellan sig avtala om att bodelning inte skall ske eller att endast viss samboegendom skall omfattas och detta avtal är då gällande.

5.1 Vad är det som bodelas?

Äganderättsprincipen är densamma för sambor och makar, sambor äger sin egendom och svarar för sina egna skulder. Det som bodelas är samboegendomen, vilket är sambornas gemensamma bostad och bohag som har förvärvats för gemensamt bruk, efter avdrag för skulder i enlighet med sambolagen 3 §. Även för sambor gäller en hälftindelning som huvudregel. Det är bara egendom som införskaffats under samlevnaden eller vid inledningen av samboförhållandet som kan ingå i en bodelning och egendomen måste då den förvärvades varit avsedd att användas gemensamt, sambolagen 5 §. Dock är det så att om den ene sambon förvärvat exempelvis en bostad långt innan förhållandet ingicks och bostaden sedan under samboförhållandet byts mot en annan bostad anses den nya bostaden vara förvärvad för gemensam användning och omfattas av bodelningen. I ett samboförhållande ingår inte privata bankmedel vid en delning. Har man dock ett gemensamt bankkonto anses samborna äga hälften var.⁴⁸ En gåva kan sägas vara förvärvad för gemensam användning, men inte om det med gåvan följer ett förbehåll om att den ska vara mottagarens enskilda. Har egendom förvärvats genom arv eller testamente kan man oftast inte anse den förvärvad för gemensam användning. Även vad gäller sambor undantas egendom som endast används för personligt bruk och egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål.

5.2 Jämkning

Det finns möjligheter att frångå en likadelning av samboegendomen genom jämkning, sambolagen 15 §. Är det oskäligt med hänsyn tagen till samboförhållandets längd, sambornas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter att en sambo ska lämna egendom till den andra i den omfattning en likadelning skulle medföra kan den förstnämnda få behålla mer av sin egendom. Regeln kan användas bland annat i sådana fall som nämndes ovan, t.ex. då en bostad som anskaffats före samboförhållandet byts mot en annan bostad nära upplösningen av förhållandet.⁴⁹ Jämkningsregeln för sambor gäller även vid en sambos död, vilket skiljer sig från motsvarande reglering i ÄktB. Jämkningsregeln kan där bara tillämpas vid äktenskapsskillnad och inte vid makes död. Någon motsvarighet till giftorättstrappan finns inte vad gäller samboförhållandets längd.

5.3 Andelsberäkning

Det första man gör i en bodelning är en andelsberäkning för var och en av samborna där man bestämmer vilket värde vardera sambon ska få ut vid bodelningen. Man räknar fram värdet av de tillgångar som var och en äger och som skall ingå i bodelningen och drar därifrån av de

⁴⁷ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 253.

⁴⁸ Lundén och Molin, Samboboken, s 19.

⁴⁹ Eriksson, Den nya familjerätten, s 60.

skulder som hör till samboegendomen. Det som skall ingå är endast värdet av den gemensamma bostaden och bohaget som har anskaffats för gemensamt bruk. Skulderna som får dras av är endast sådana skulder som har en koppling till sambons andel i den gemensamma bostaden eller bohaget. Skulder som inte har denna koppling skall först avräknas mot sambons övriga tillgångar och enbart om dessa inte räcker till får dessa skulder avräknas mot de tillgångar som skall ingå i bodelningen.⁵⁰ Värdet efter täckning av skulder är det som sedan skall hälftendelas och efter en bodelning ska var och en av samborna ha fått hälften av värdet i boet. Det är endast den egendom som finns när förhållandet upphör som skall ingå i bodelningen. Det som därefter införskaffas skall inte ingå. Dock finns det en redovisningsplikt gällande samboegendomen efter att förhållandet upphört och fram till dess bodelning har förrättats.

5.4 Lottläggning

Det är först vid lottläggningen som man bestämmer vem som ska ha vad av de konkreta tillgångar som finns i boet. Det är endast bostaden och bohaget som delas och huvudregeln är därför att den som mest behöver egendomen ska få den på sin lott, om det vid en helhetsbedömning är rimligt med hänsyn tagen till den sambo som äger den.⁵¹ Behovet har alltså större betydelse än ägandet, men man kan ändå säga att den som äger bostaden och bohaget har viss förtur till egendomen, enligt lottläggningsregeln. Den sambo som bäst behöver bostaden har oftast rätt att få denna. Dock finns vissa situationer då detta inte anses rimligt, t.ex. om bostaden är ägarsambons släktgård. När en viss egendom lagts på en sambos lott ska den räknas av från sambons andel i boet. Har egendomen högre värde än sambons andel är denne tvungen att lösa ut den andra sambon genom att lämna egendom eller kontanter som motsvarar mellanskillnaden.

En bostad som inte ska ingå i bodelning kan i vissa fall övertas av den sambo som inte är ägare genom övertaganderegeln i sambolagen 22 §. Denna regel kan användas när bostaden, endast hyres- eller bostadsrätt omfattas, inte är införskaffad för gemensam användning eller då samborna i ett samboavtal bestämt att bostaden inte ska ingå i en bodelning. Den sambo som bäst behöver bostaden har rätt att överta denna även om den inte ingår i bodelningen. Denna regel är tvingande. Dock krävs att övertagandet är rimligt med hänsyn tagen till övriga omständigheter. Har sambon vårdnaden om gemensamma barn och vill bo kvar där med barnen anses den ha bäst behov av bostaden. Finns inga barn med i bilden får sambon endast överta bostaden om synnerliga skäl föreligger, exempelvis om bostaden är handikappsanpassad för just den sambon eller om kvinnan är gravid. Denna övertaganderegeln gäller inte om ägarsambon fått egendomen genom arv, gåva eller testamente med förbehåll om att egendomen skulle vara mottagarens enskilda.⁵² Den sambo som övertar bostaden ska enligt sambolagen 22 § 3 st lämna marknadsmässig ersättning till ägarsambon för bostadsrätten. Vad gäller hyresrätter behöver någon ersättning inte lämnas eftersom en hyresrätt saknar ekonomiskt värde.⁵³

---

⁵⁰ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 256. Se även Eriksson, Den nya familjerätten, s 57.

⁵¹ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 258.

⁵² A a s 259.

⁵³ A a s 263.

6. Bodelning vid dödsfall i samboförhållande

6.1 Arvsrättens utformning för sambor

Två personer som sammanbor med varandra under äktenskapsliknade former utan att vara gifta saknar arvsrätt gentemot varandra och detta kan liknas vid hur regleringen på arvsrättens område för gifta makar såg ut före lagändringen 1988.

Det ovan sagda innebär att regleringen rörande en sambo som avlider kan jämföras med den arvsrättsliga regleringen som gäller för en ogift, ensamstående person. I första hand ärver den avlidne sambons barn eller barnbarn, i andra hand föräldrar och syskon eller syskonbarn och i tredje hand farmor, farfar, morfar, mormor, fastrar, farbröder etc.

Då lagstiftningen inte erbjuder någon arvsrättslig reglering sambor emellan måste sambor upprätta ett inbördes testamente till förmån för varandra för att de ska ärva varandra. Trots detta kan man inte uppnå samma arvsrättsliga status som gäller för gifta, eftersom sambors barn, vare sig de är gemensamma eller från en tidigare relation, alltid har rätt till sin laglott.

6.2 Bodelning i samband med dödsfall

När en av samborna avlider upplöses samboförhållandet. Det som kan bli föremål för bodelning i ett avslutat samboförhållande är endast parets gemensamma bostad och bohag. Egendomen måste dessutom ha förvärvats för gemensamt bruk. Sådan egendom som huvudsakligen används för fritidsändamål ingår inte, ej heller egendom som en sambo anskaffat innan samboförhållandet inleddes. Dessutom ingår normalt sett inte heller sådan egendom som sambon fått genom arv eller testamentariskt förordnande eftersom den egendom man fått utan aktiv medverkan knappast kan anses vara förvärvad.⁵⁴ Byts däremot den ärvda egendomen ut mot något som kan anses anskaffat för gemensamt bruk blir den egendomen samboegendom och ska ingå i en bodelning. Detsamma gäller övrig egendom som införskaffats innan samboförhållandet inleddes eller som anskaffats för privat bruk under samboförhållandet.⁵⁵

Det är den efterlevande sambon som bestämmer om en bodelning överhuvudtaget skall genomföras, sambolagen 8 § 2 st. En sådan begäran måste framställas senast vid dagen för bouppteckning. En för sent framställd begäran innebär normalt att denna möjlighet är försuttet. Bodelningsförfarandet följer ungefär samma mönster som gäller vid separation mellan sambor. Regeln om att den sambo som har störst behov av att överta gemensam bostad och bohag gäller endast till förmån för den efterlevande sambon.⁵⁶ Det sagda innebär alltså att den avlidne sambons arvingar inte kan påkalla någon bodelning lika lite som de kan påtala att få överta bostaden efter den avlidne. I praktiken blir det bara aktuellt att begära bodelning för den efterlevande sambon om det är denne som har minst bodelningsgods. En efterlevande sambo med mest giftorättsgods kan dock tänkas vilja göra en bodelning om denne vill gynna gemensamma barn före egna barn från en tidigare relation. Genom att begära bodelning överförs egendom till den avlidne sambons dödsbo. Den avlidne sambons barn är dödsbodelägare, det är däremot inte barnen till den efterlevande sambon som har en annan förälder än den avlidne.

⁵⁴ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 252.

⁵⁵ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 231.

⁵⁶ A a s 250 f.

6.3 Lilla basbeloppsregeln

Denna regel har sin motsvarighet i ÄktB och den ger efterlevande sambo rätt att vid bodelningen få ut tillgångar motsvarande två basbelopp, under förutsättning att det finns så mycket tillgångar i boet överhuvudtaget. Lilla basbeloppsregeln rör bara den gemensamma bostaden och det gemensamma bohaget, vilket innebär att andra tillgångar än dessa inte kan komma att dras in i bodelningen för att eventuellt fylla upp till en nivå som motsvarar två basbelopp.⁵⁷

Det ovan sagda innebär att den efterlevande sambons rätt till två basbelopp är starkare än den avlidnes arvingars rätt till arv. Detta gäller även bröstarvinges rätt till laglott. Man kan säga att den efterlevande sambon enligt denna regel får tillgångar med full äganderätt. Detta är en olikhet i jämförelse med vad som gäller vid dödsfall inom ett äktenskap, då det istället är fråga om fri förfoganderätt. När den efterlevande sambon avlider har den förut avlidnes arvingar alltså inte rätt till efterarv till sådant som den efterlevande sambon fått med stöd av lilla basbeloppsregeln.

6.4 Föreligger ett samboförhållande vid dödfallet?

Trots att sambor inte har rätt till arv efter varandras frånfälle är det viktigt att fastslå om ett par fortfarande var sambor när en av dem dog. Om förhållandet hade tagit slut eller paret flyttat isär före dödsfallet, förlorar den efterlevande normalt sin rätt till att begära bodelning, rätten till arv enligt ett testamente efter den avlidne och rätten till ersättning ur en livförsäkring på den avlidne. Rätten att begära bodelning på grund av dödsfallet går alltså förlorad om samboförhållandet skulle ha upphört före dödsfallet. Skulle det vara så att paret inte bodelat med anledning av separationen finns dock denna grund kvar att begära bodelning på. Detta under förutsättning att inte mer än ett år förflutit sedan separationen. Lilla basbeloppsregeln blir då inte tillämplig eftersom den enbart kan aktualiseras vid ett dödsfall.

---

⁵⁷ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 266 f.

7. Försäkringar

7.1 Personförsäkringar

En personförsäkring, FAL⁵⁸ 2:1, är till för att ge ekonomiskt skydd vid dödsfall och olycksfall. Ersättningen från en livförsäkring är en i förväg bestämd summa (summaförsäkring) och det är endast en fråga om när, inte om, försäkringen ska falla ut.⁵⁹

7.1.1 Livförsäkringar

Livförsäkringar tecknas oftast för att trygga efterlevandes försörjning efter ena makens död och är en ren riskförsäkring utan något sparandemoment. Därmed har den inget förmögenhetsvärde och är inte intressant vid en bodelning i anledning av skilsmässa.⁶⁰ En livförsäkring kan gälla både för dödsfall, vid en persons död, och för livsfall och därmed falla ut vid en viss tidpunkt i försäkringstagarens liv, t.ex. vid en viss ålder. Genom ett förmånstagarförordnande kan man styra så att utbetalningen sker till någon annan än en själv.

7.1.2 Jämkning av förmånstagarförordnande

Utbetalning från en livförsäkring utgör ofta en stor del av vad en efterlevande får ekonomiskt efter den avlidne. Finns det en förmånstagare till livförsäkringen ingår det utfallande beloppet inte i kvarlåtenskapen utan ska istället tillfalla förmånstagaren eller förmånstagarna och fördelas enligt förordnandet. Dock kan ett förmånstagarförordnande jämkas till förmån för efterlevande make och bröstarvingar om ett oskäligt resultat skulle bli följden vid en tillämpning av förordnandet och förmånstagaren får då avstå hela eller en del av försäkringsbeloppet,⁶¹ FAL 14:7, jämför GFAL⁶² 104 §, vilken i princip överförs i oförändrat skick till FAL.⁶³

En sambo som är insatt som förmånstagare kan då få svårigheter att få ut försäkringsbeloppet om det finns barn med i bilden och sambon kan då bli helt utan ersättning. Jämkning skall dock bara ske i undantagsfall och man ska beakta skälen för förordnandet, makens och bröstarvingarnas ekonomiska förhållanden men även respektera försäkringstagarens vilja.⁶⁴ Jämkningsen skall vara helt fristående från vad som gällt om försäkringsbeloppet hade ingått i försäkringstagarens kvarlåtenskap och skall baseras på en skälighetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.⁶⁵ Boet fördelas alltså enligt vanliga regler utan att man tar hänsyn till försäkringarna. Dock är lotterna i bodelningen en omständighet som påverkar skälighetsbedömningen.

Det första man skall beakta vid en eventuell jämkning är skälen till förmånstagarförordnandet. Ofta finns det goda skäl till varför man satt in en viss förmånstagare, men i fall då exempelvis en förälder velat ställa ett särkullbarn utanför och särskilt då föräldern gett bort all övrig egendom till make eller andra barn, då finns det stora skäl att jämka. Däremot kan det finnas

---

⁵⁸ Försäkringsavtalslag (2005:104).

⁵⁹ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 37.

⁶⁰ A a s 38.

⁶¹ Eriksson, Den nya familjerätten, s 108.

⁶² Lag (1927:77) om försäkringsavtal.

⁶³ Prop. 2003/04:150, s 548 f.

⁶⁴ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 213.

⁶⁵ Walin, Kommentar till Ärvdabalken del II, s 338.

goda skäl att resonera åt andra hållet också, t.ex. att gynna yngre barn i behov av utbildning eller som lider av en sjukdom. Oavsett vilket så måste hänsyn tas till omständigheterna och då särskilt behovet av ekonomiskt stöd på båda sidor.

Man bör även noga beakta båda parter, förmånstagarens och andra partens, ekonomiska förhållanden. Jämkning bör endast kunna ske i undantagsfall, och utan att den som begär jämningen är i behov av ekonomiskt stöd kan det bli svårt att få till stånd en jämkning, oavsett om familjemedlemmar ursprungligen behandlas olika i förmånstagarförordnandet. Har man normal inkomst och kan försörja sig och sin familj blir det svårt att få till stånd en jämkning. Men även här finns det utrymme för undantag och det kan från en allmän rättvisesynpunkt finnas skäl för en jämkning exempelvis om det ingick i en kedja av åtgärder att ställa ett barn utan arv. Då kan jämkning ske även om barnet inte var i större behov av ekonomiskt stöd.

Har ett förordnande gjorts till förmån för make eller sambo bör en jämkning sällan komma till stånd, även om gemensamma underåriga barn utan tillgångar finns. Finns det särkullbarn blir skälen för jämkning något större, om barnet behöver hjälp till sin försörjning och inte fick det genom arv. Särskilt bör en jämkning ske om det nya äktenskapet eller samboförhållandet endast varat en kort tid och barnet trots att försäkringen skulle utfalla till dennes förmån.

Vilken typ av försäkring det rör sig om är en annan fråga som är viktig att beakta när man ska ta ställning till om jämkning är möjlig eller inte. En **pensionsförsäkring** blir det sällan tal om att jämka, speciellt inte om förordnandet gjorts till förmån för make eller sambo. Är det endast ett barn som är förmånstagare kan detta anses som oskäligt gentemot övriga barn beroende på deras ekonomiska förhållanden. Vad gäller **tjänstegrupplivförsäkring** finns det aldrig skäl att jämka detta om beloppet fördelas enligt standardförordnandet i kollektivavtalet. Vid **individuell försäkring** beror jämningsfrågan på hur premiebetalningen varit upplagd. Har försäkringen haft ett stort sparmoment och premierna betalats in kort innan dödsfallet finns det större skäl att jämka förordnandet till förmån för någon utomstående än om det varit en ren riskförsäkring. Ett belopp från en **livförsäkring** tillfaller en förmånstagare utan att påverka en bodelning. Finns det ingen förmånstagare ingår beloppet i bodelningen. Efterlevande make/försäkringstagare kan då använda ÄktB 12:2, om försäkringen var giftorättsgods, och var den enskild behålla beloppet själv.⁶⁶

Jämningen kan ske helt eller delvis. Är försäkringsbeloppet litet och det finns andra stora värden som skall tillfalla förmånstagaren enligt testamente talar det för en jämkning av hela beloppet. Har en förmånstagare i god tro förbrukat delar av försäkringsbeloppet innan denne fått ta del av jämningskravet kan svårigheter att betala tillbaka detta påverka en jämningsbedömning.⁶⁷ Något som talar för en jämkning är om försäkringstagaren gett make eller barn anledning att tro att försäkringen skulle utfalla till deras förmån. Om de däremot länge har känt till motsatsen minskar påtagligt deras möjligheter att få till stånd en jämkning, särskilt om detta förordnande tecknats från början med försäkringen. Alla dessa skäl och beaktanden måste till sist ses mot en bakgrund av arvsrättens och ÄktB regler och värderingar.

---

⁶⁶ Walin, Kommentarer till Ärvdabalken del II, s 341.

⁶⁷ A a s 340.

Saknas förmånstagare ingår det utfallande försäkringsbeloppet i kvarlåtenskapen och fördelas enligt vanliga regler. Livförsäkringar med ett förmögenhetsvärde, som alltså innehåller ett sparmoment, skall ingå i en bodelning som giftorättsgods.⁶⁸

7.1.3 Pensionsförsäkringar, en form av livförsäkring

En pensionsförsäkring är en försäkring för livsfall och är en form av sparande. Den har ofta ett stort förmögenhetsvärde och är därför intressant vid en bodelning. Försäkringen kan ha ett efterlevandeskydd som gör att de efterlevande övertar rätten till utbetalningarna om försäkringstagaren skulle dö innan den kalkylerade livslängden löpt ut. Det månatliga beloppet blir lägre med ett efterlevandeskydd än utan. En pensionsförsäkring kan undantas från en bodelning i enlighet med ÄktB 10:3 1 st p 2 och 2 st, vilket dock är ovanligt.⁶⁹ När man ska värdera försäkringen gör man en uppskattning av värdet till det tekniska återköpsvärdet, det vill säga försäkringens andel i försäkringsbolagets premiereserv. Det kan även tillkomma en återbäring bestående av försäkringens andel av försäkringsbolagets marginal. Man måste också beakta den latent skatteskulden eftersom den som får en utbetalning från försäkringen inkomstbeskattas.

7.2 Sakförsäkringar

En sakförsäkring är en ren riskförsäkring avseende egendom och det ingår inget sparandemoment i försäkringen. Därmed har försäkringen inget förmögenhetsvärde och är ointressant vid en bodelning. Inträffar ett försäkringsfall, vilket försäkringstagaren oftast är glad om det inte gör, betalas ersättning ut och ingår i en bodelning som giftorättsgods, såvida egendomen som skadades inte var enskild eftersom även ersättningen då blir enskild. Även en fordran på ersättning kan ingå i en bodelning, alltså om man väntar på ersättning från försäkringsbolaget. Ersättning vid en skada utgår med ett belopp motsvarande skadans storlek (skadeförsäkring).

7.3 Olycksfallsförsäkringar

En olycksfallsförsäkring är endast en riskförsäkring, den har inte något sparmoment eller förmögenhetsvärde och är därför ointressant vid en bodelning. En olycksfallsförsäkring kan vara en kombination mellan en skadeförsäkring och en summaförsäkring. Har man fått en utbetalning för personskada från en försäkring eller ett skadestånd avgörs det från fall till fall om detta skall ingå vid bodelning. Huvudprincipen är att det som har utbetalats till kontanta medel ska ingå i en bodelning, men även härifrån finns vissa undantag. Ersättningar av personlig art, t.ex. invaliditetsersättning och ersättning för framtida inkomstbortfall, är sådana som kan undantas. Dock ska de kontanter som finns kvar vid den skadelidandes dödsfall ingå i bodelningen, oavsett var de kommer ifrån.⁷⁰ I Telemans promemoria förslås nu att personskadeersättning och kränkingsersättning inte skall ingå i en bodelning och inte heller surrogat eller avkastning från sådan ersättning.

---

⁶⁸ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 40.

⁶⁹ A a s 38 f.

⁷⁰ A a s 42 f.

8. En nordisk utblick

8.1 Norge

8.1.1 Allmänt om arvsrätt i Norge

Arvsrätten i Norge bygger på grundtanken att arvet skall tillfalla den eller de som stod arvlåtaren närmast under sin livstid. Detta innebär vanligen att arvet tillfaller den avlidnes bröstarvingar eller efterlevande make. Systemet med arvsklasser uppvisar stora likheter med det svenska, med en viktig skillnad. I Norge har kusiner arvsrätt. Efterlevande makes arvsrätt är något som likt svensk arvsrätt tillkommit på senare år. Däremot har man i norsk rätt valt en annan lösning än den svenska. Andelen kvarlåtenskap som den efterlevande maken har rätt till beror på vilka arvingar som den avlidne efterlämnar. Finns bröstarvingar till den avlidne har maken rätt till 1/4 av kvarlåtenskapen. Om däremot de närmaste arvingarna finns i andra arvsklassen, dvs. föräldrar och syskon, har den efterlevande maken rätt till hälften av kvarlåtenskapen. Skulle det bara finnas arvingar i den tredje arvsklassen så ärver den efterlevande maken hela kvarlåtenskapen. Liksom i Sverige får den efterlevande makens arvsrätt vika för ett särkullbarns arvsrätt eftersom ett särkullbarn har rätt att få ut sitt arv direkt.

När det gäller testamentariska förordnanden liknar regleringen på området i stora drag den svenska ordningen. Det råder frihet att testamentera sin egendom till den man önskar, dock med två undantag. För det första har bröstarvingar rätt att få ut sin laglott, sin pliktdel, som i Norge utgörs av 2/3 av arvslotten. För det andra har den efterlevande maken rätt till att erhålla egendom ur boet upp till ett värde av fyra basbelopp. Saknas legala arvingar och finns det inget testamente upprättat tillfaller den avlidnes kvarlåtenskap staten.⁷¹

8.1.2 Jämkningsregeln i norsk rätt

Norge var först i Norden med att skapa en möjlighet till jämkning av orimliga och orättvisa bodelningar. Redan 1918 infördes en regel som under vissa omständigheter gav en make rätt att från bodelningen ta undan sådan egendom som förvärvats före äktenskapets ingående samt sådan egendom som maken erhållit genom arv, gåva eller testamente från tredje man.⁷² Sedan 1991 gäller den nuvarande jämkningsregeln som, till skillnad från de övriga nordiska jämkningsreglerna, innebär en i princip generell avvikelse från principen om likadelning, dock endast under vissa speciella situationer. Regeln återfinns i Ekteskapslovens 59 § där det stadgas att en make som begär det från bodelningen har rätt att ta undan egendom eller värdet av sådan egendom som klart kan föras tillbaka till sådan egendom som maken hade vid tiden för äktenskapets ingående eller egendom som förvärvats under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente. Det ställs höga krav på bevisningen om egendomens beskaffenhet och man talar om att det ”klart skall framgå” att egendomen härrör från tiden före äktenskapets ingående, vilket måste uppfattas som ett av lagstiftaren mycket högt uppställt beviskrav.⁷³ Den norska jämkningsregeln kan användas av båda makarna i ett äktenskap, oavsett hur egendomsförhållandena dem emellan ser ut. Det sagda innebär alltså att även maken med minst nettogiftorättsgods med framgång kan åberopa jämkning och därmed hålla egendom

⁷¹ Lødrup, Nordisk arverett, s 54 ff.

⁷² Jämkningsregler med delvis annorlunda utformning tillkom betydligt senare i de andra nordiska länderna, i Danmark 1969, i Sverige 1973 och i Finland så sent som 1987.

⁷³ Lødrup, Nordisk arverett, s 374.

förvärvad före äktenskapets ingående utanför bodelningen. I 59 § 2 st begränsas emellertid rätten att hålla ovan nämnd egendom utanför bodelningen om detta skulle leda till ett uppenbart orimligt resultat. Faktorer som vägs in i detta sammanhang är bl.a. äktenskapets längd. Stadgandet i andra stycket är avsett att tillämpas med stor restriktivitet, vilket kan utläsas ur det högt ställda rekvisitet ”uppenbart”. I den aktuella paragrafens tredje stycke sägs att under speciella omständigheter kan även värdet av giftorättsgods som förvärvats under själva äktenskapet undantas från bodelningen. Ett exempel på en sådan situation skulle kunna vara när den ena maken har betydande värden som utgör dennes enskilda egendom i kombination med att den andre maken har nettogiftorättsgods av begränsat värde.⁷⁴

8.1.3 Sambor i norsk rätt

I norsk rätt finns inte någon motsvarighet till vår svenska sambolag. Samboende behandlas av den norska rättsordningen som två från varandra fristående subjekt som var och en svarar för sina egna tillgångar och skulder. Det faktum att två personer väljer att bo tillsammans påverkar inte deras egendomsförhållanden. Det ovan sagda innebär att rättsställningen för sambor känns något oklar och osäker med nuvarande reglering. Dock finns det regleringar i olika lagar som ger viss vägledning rörande juridiken mellan sambor.

En lag som berör sambor är lagen om hushållsgemenskap, som tillkommit för att erbjuda en lösning på de konflikter som kan uppstå när en hushållsgemenskap upphör genom dödsfall eller separation. Enligt lagens 1 § är den tillämplig när två eller flera ogifta personer över 18 år sammanbott med varandra och detta har upphört antingen genom dödsfall eller genom separation. Dessutom krävs att personerna har, har haft eller väntar barn eller att man har sammanbott i minst två år. Lagen kan därför även tillämpas av exempelvis två sammanboende vänner. Lagen innebär att den efterlevande sambon under vissa förutsättningar har rätt att överta den gemensamma bostaden eller det gemensamma bohaget.

Likt Sverige tillerkänner inte norsk rätt sambor arvsrätt gentemot varandra. Fördelningen av den avlidne sambons kvarlåtenskap följer allmänna arvsrättsliga regler. Lagen om hushållsgemenskap ger som sagt i vissa fall en efterlevande sambo rätt att ta över den gemensamma bostaden eller bohaget, men i övrigt kan en efterlevande sambo inte göra några anspråk på den avlidne sambons egendom. Vill sambor ärva varandra måste de upprätta ett inbördes testamente. Detta har dock sina begränsningar eftersom bröstarvingar alltid har rätt till sin plikt-del (laglott) och ett testamente får aldrig hindra bröstarvingar från att få ut sin denna.

8.2 Jämkningsregeln i övriga nordiska länder

8.2.1 Danmark

I dansk lagstiftning finns två bestämmelser som är av intresse i detta sammanhang. I Lov 725 om skifte av dødsbo og fællesbo 69 § ges en make rätt att från bodelning undanta sådan egendom som förvärvats före tidpunkten för äktenskapets ingående, egendom som erhållits genom arv, gåva eller testamente samt egendom som maken under äktenskapet fört över från sin enskilda egendom och därmed gjort till giftorättsgods. I 69 a § i ovan nämnda lag finns en jämkningsregel som kan åberopas vid bodelning på grund av äktenskapsskillnad. En avvikelse från likadelningsregeln kan komma ifråga beträffande den egendomen som nyss uppräknats.

---

⁷⁴ Ds 2005:34, s 88 f.

En förutsättning för att med framgång kunna åberopa regeln är att egendomen i fråga utgör den väsentligaste delen av giftorättsgodset. Detta innebär alltså att det bara är den make med mest nettogiftorättsgodset som kan använda jämningsregeln i dansk rätt. Dessutom krävs, för att nå framgång med att åberopa en jämkning, att likadelningen ger ett uppenbart orimligt resultat med hänsyn taget till att äktenskapet varat en kortare tid och inte inneburit någon ekonomisk gemenskap av betydelse.⁷⁵

8.2.2 Island

I den isländska lagstiftningen regleras detta i Ægteskabslov 104 §, där det framgår att likadelningsprincipen kan frångås om en sådan skulle vara oskäligen mot någon av makarna. Vid bedömningen huruvida delningen är oskäligen skall särskild hänsyn tas till makarnas ekonomiska förhållanden, äktenskapets varaktighet, om en make fört med sig egendom av betydande värde vid äktenskapets ingående samt om maken fått egendom genom arv, gåva eller testamente under äktenskapet. Den isländska jämningsregeln är därmed något vidare än t.ex. den danska eftersom den tar hänsyn även till sådan egendom som inte är att hänföra till egendom som förvärvats före äktenskapets ingående eller härrör från arv etc. Den isländska jämningsregeln kan åberopas även av den make med minst egendom.⁷⁶

8.2.3 Finland

I den finska äktenskapslagen finns en jämningsregel i 103 b §. Bestämmelsen är betydligt mer utförlig än den svenska, men syftena och utgångspunkterna skiljer sig inte i någon nämnvärd utsträckning jämfört med den svenska lagstiftningen. Enligt lagtexten kan en bodelning jämkas om den annars skulle leda till ett oskäligt resultat eller till att den ena maken skulle tillerkännas en obehörig ekonomisk fördel. De kriterier som är för handen vid bedömningen om jämkning är påkallad eller ej liknar i stort de andra nordiska ländernas reglering. I det aktuella lagrummet kan man även få vägledning om rättsföljden av en jämkning. I första hand leder en jämkning till att den ena maken inte skall få egendom av den andra maken eller att denna rätt begränsas i större eller mindre omfattning. Det är således enbart den make med mest egendom som regeln är förmånlig för.⁷⁷

---

⁷⁵ Ds 2005:34, s 90.

⁷⁶ Ds 2005:34, s 91.

⁷⁷ Ds 2005:34, s 91 f.

9. Fördjupning

9.1 ÄktB 12:1

9.1.1 Bakgrund

Lagrummet har sin föregångare i GB 13:12 a. Där stadgades att en delning enligt huvudregeln kunde frångås om den framstod som uppenbart oskälig med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och den tid som äktenskapet varat.⁷⁸ Regeln infördes i GB 1973. Paragrafen var ett provisorium i avvaktan på en fortsatt genomgång och översyn av de ekonomiska rättsverkningarna av äktenskap. Den nyinförda jämningsregeln tog främst sikte på äktenskap som varat under en kort tid.⁷⁹ Hur jämkningen skulle ske lämnades till rättstillämparna att avgöra och den enda begränsning som sattes upp var den att en make aldrig kunde erhålla mer än vad som motsvarade dennes andel i giftorättsgodset. En maximal tillämpning av 13:12 a kunde alltså innebära att vardera maken behöll sitt giftorättsgods. Under åren som 13:12 a var i kraft kom lagrummet sällan till användning. Man riktade kritik mot att regeln var alltför restriktiv och därigenom minskade möjligheterna till jämkning. Dessutom fanns det inte tillräcklig vägledning för hur jämkningen skulle gå till.

Under åren 1973-1987 blev bara ett rättsfall på området föremål för HD: s prövning. I NJA 1980 s 583 hade två personer varit gifta i knappt tre år när de ansökte om äktenskapskillnad. Giftermålet hade föregåtts av ett samboende i ett och ett halvt år. I målet hade mannen tillgångar för knappt 250 000, medan hustrun i princip saknade tillgångar. Bodelningsförrättaren jämkade på det viset att mannen erhöll 2/3 och kvinnan 1/3. Mannen förde talan mot förrättarens beslut och yrkade på att få behålla en större andel av det egna giftorättsgodset. HD fann dock att förrättarens beslut var korrekt och lämnade mannens talan utan bifall.

Inför ÄktB: s ikraftträdande 1988 försökte man utarbeta lämpligare jämningsregler. Man föreslog två olika jämningsparagrafer, en för korta äktenskap och en för övriga situationer då jämkning var påkallad. Paragrafen som var tänkt att avse kortvariga äktenskap tog fasta på en schablonmässig rätt till likadelning av giftorättsgodset, som ökade ju längre äktenskapet varat. Man resonerade i termer kring att först efter tio års äktenskap (inkluderat samboende före äktenskapet) skulle fullständig giftorättsgemenskap ha uppnåtts. Den andra tänkta jämningsparagrafen tog sikte på oskälighet i förhållande till makarnas ekonomiska förhållanden samt omständigheterna i övrigt. Om makarna varit mycket ojämlika i ekonomiskt hänseende när äktenskapet inleddes kunde detta faktum utgöra grund för jämkning enligt detta tilltänkta lagrum.⁸⁰

I slutändan blev det aldrig två jämningsparagrafer utan lagstiftningsarbetet resulterade i dagens 12:1. Man menade att det kunde bli problematiskt att införa en jämningsgrund som enbart tog hänsyn till äktenskapets längd och man ansåg att det var en bättre konstruktion att föra samman de olika rekvisiten äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt i en och samma paragraf. Regeln var dock tänkt att ta sikte på kortvariga äktenskap, men vid tillämpning skulle ett kortvarigt äktenskap inte per automatik leda till jämkning utan att man även tog in de andra rekvisiten i lagrummet och gjorde en

⁷⁸ Prop. 1986/87:1, s 184.

⁷⁹ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 171 ff.

⁸⁰ Tottie, Äktenskapsbalken, s 417 ff.

samlad bedömning. Den lagtekniska lösningen låg också bättre i linje med de andra nordiska ländernas reglering på det aktuella området.⁸¹ Departementschefen uttalade att den jämningsregel som nu tillkommit i 12:1 lämnade ett mycket större utrymme åt en skönsmässig bedömning jämfört med en regel som bara relaterade till äktenskapets längd.⁸² Denna lagkonstruktion kom att innebära att ett stort ansvar lades på rättstillämparna att framför allt bedöma vad som kunde komma att ingå under det tredje rekvisitet ”omständigheter i övrigt”. I en situation där både äktenskapets längd och makarnas ekonomiska förhållanden talar för att en jämkning skall ske kan det finnas särskilda omständigheter som talar i motsatt riktning, det vill säga att en jämkning trots allt ändå inte skall ske utan man håller sig till huvudreglerna om likadelning av giftorättsgodset. Som exempel på vad som kan inrymmas under begreppet ”omständigheter i övrigt” kan man tänka sig faktorer som makarnas hälsotillstånd, utbildningsnivå och yrkesstatus.

9.1.2 ÄktB 12:1 och dess tillämpning

Inledningsvis kan det vara värt att peka på att 12:1 är en regel som endast skall tillämpas i undantagsfall. Visserligen har ordet ”uppenbart”, som återfanns i lagrummets föregångare i GB, utmönstrats ur lagtexten. Dock har tanken bakom denna ändring av ordval inte varit att sänka kraven för när 12:1 kan komma att aktualiseras, utan anledningen var enbart att ge paragrafen en mer liberal utformning. På samma sätt som GB 13:12 a var en undantagsregel är också nuvarande reglering i 12:1 en sådan.⁸³ Oskäligheten i 12:1 anses bestå i att en make ska lämna över egendom till den andre maken i den omfattning som följer av huvudregeln i ÄktB 11 kap. Av paragraferna i det kapitlet är det främst 1-6 § § som avses, med undantag för 11:2 som handlar om skuldtäckning.

Typfallet av jämkning handlar om den situation då den make med störst nettoförmögenhet har att utge egendom till den fattigare maken. Detta kan anses vara oskäligt mot den rikare maken, som blir tvungen att dela med sig av sin förmögenhet till den mindre välbeställda maken. För att man skall kunna tala om oskälighet måste det råda betydande skillnader mellan makarnas egendomsinnehav. Vad som avses med detta får bedömas från fall till fall, men generellt gäller att makar med ringa tillgångar kan bli föremål för jämningsregeln trots att beloppen dem emellan är förhållandevis små, medan mycket välbeställda makar måste kunna uppvisa ganska betydande skillnader i egendomsinnehav för att jämkning skall kunna komma i fråga. Man brukar tala om att det är den relativa skillnaden som man tittar på.

Det tål att upprepas att jämkningen, som har till syfte att undanröja oskäligheter, enbart kan leda till att en make får behålla mer av sitt giftorättsgods. Taket för en maximal jämkning blir då att vardera maken behåller sitt giftorättsgods och att någon delning inte alls kommer i fråga. Det är viktigt att slå fast att en jämkning aldrig kan leda till att en make erhåller egendom som tillhör den andra maken, någon förmögenhetsöverföring kan alltså aldrig komma ifråga vid en tillämpning av 12:1.

NJA 1998 s 467 berör frågan om jämkning enligt 12:1. Paret hade varit gifta i drygt två år och hade före äktenskapet varit sambor i nästan två år, vilket gav en total sammanlevnad på drygt fyra år. Mannen saknade tillgångar medan hustrun hade nettogiftorättsgods till ett ungefärligt värde av en miljon kronor. Dessa tillgångar härrörde nästan uteslutande från arv. Majoriteten i HD ansåg efter en helhetsbedömning att det var skäligt att kvinnan tillskiftades 3/4 av boets

⁸¹ Tottie, Äktenskapsbalken, s 418 f.

⁸² A a s 419.

⁸³ Prop.1986/87:1, s 184.

nettobehållning och mannen erhöll således 1/4. En faktor som sannolikt påverkade utgången i målet till kvinnans fördel var den att egendomen förts in i boet genom arv under parets samlevnad. Hade arvet fallit ut kort före ansökan om äktenskapsskillnad hade kvinnan troligen kunnat få till stånd en större jämkning än vad som nu blev fallet.

9.1.3 Något om jämningsfaktorer

I propositionen till ÄktB nämns främst två faktorer som är viktiga vid bedömningen av huruvida jämkning skall ske eller inte och dessa är för det första på vilket sätt som egendomen tillförts äktenskapsgemenskapen och för det andra tidsfaktorn.

Att egendom tillförts boet genom arv, gåva eller testamente och detta skett kort före talan om äktenskapsskillnad väckts talar normalt för att en jämkning bör ske. Den tillförda egendomen måste vara av betydande omfattning för att någon jämkning skall kunna ske. Även andra typer av förvärv som exempelvis omfattande arbetsinkomster eller kapitalinkomster kan leda till jämkning, men här är rättsläget betydligt osäkrare. Förarbetena innehåller inte någon tydlig ståndpunkt i det här avseendet, men det anses inte vara lagstiftarens avsikt att enbart begränsa sig till arv, gåva och testamente som grund för jämkning när det gäller på vilket sätt egendom tillförts giftorättsgemenskapen.

Tidsfaktorn har tidigare berörts och här skall sammanfattningsvis konstateras att lagstiftaren valt att resonera i termer av en så kallad giftorättstrappa, där fullständig giftorättsgemenskap uppnås efter fem års äktenskap och i den tiden räknas även in ett sammanboende under äktenskapsliknande former. Efter denna tidpunkt går det normalt inte längre att tala om kortvariga äktenskap och tiden som jämningsgrund faller bort.

När det sedan gäller jämningsens omfattning sägs det i motiven att en jämkning inte får leda till att den fattigare maken står helt eller nästan helt utan tillgångar efter jämningsen. Den mindre bemedlade maken bör t.ex. kunna få ta del av ett arv, om denne annars som följd av en jämkning skulle få orimligt lite egendom jämfört med den make som erhållit arvet.⁸⁴

9.1.4 Några speciella jämningsgrunder

Det finns ett antal olika situationer av speciell karaktär då en jämkning kan komma i fråga. Det rör sig ofta om tillfälliga situationer som saknar samband med hur familjens ekonomi har sett ut eller hur den har varit ordnad. Några av dessa situationer skall beröras i det följande.

Den ena maken kan kort före ansökan om äktenskapsskillnad lämnades in till rätten ha uppburit en rehabiliteringsersättning eller skadestånd av liknande natur. Syftet med den utbetalade ersättningen skulle kunna äventyras om den skulle delas upp vid en bodelning och detta skulle mycket väl kunna vara oskäligt mot den make som uppburit ersättningen.⁸⁵ Dock måste man i en sådan här situation bedöma orsakerna till att den make som uppburit ersättningen har en större nettoförmögenhet än den andra. Skulle den maken med minst nettoförmögenhet blivit tvungen att förbruka en stor del av sina tillgångar under den andre makens sjukdomstid kan detta faktum tala mot att en jämkning skall ske.

I sammanhanget kan också tilläggas att när man bedömer familjens ekonomi så skall hänsyn även tas till sådana tillgångar som inte ingår i bodelningen. Om en make, som enligt regeln

⁸⁴ Prop. 1986/87:1 s 186.

⁸⁵ Prop. 1986/87:1 s 187.

om likadelning har rätt till att ta del av den andra makens giftorättsgods, har betydande tillgångar som är enskild egendom eller har pensionsförsäkringar tecknade av arbetsgivaren eller liknande, kan detta vara ett skäl att jämka. Detta gäller speciellt i situationer där den ekonomiskt svagare maken har bidragit till att bygga upp den rikare makens enskilda egendom.⁸⁶

Ett annat område som tas upp i propositionen är studiemedelsskulder. Enligt huvudregeln i ÄktB 11:2 skall skulden täckas med den skuldsatta makens giftorättsgods. Detta kan leda till ett mycket skevt resultat om äktenskapet upphör en kort tid efter det att studierna avslutats och bara en av makarna har studieskulder. Resultatet blir då att den skuldsatte maken ofta får behålla allt sitt giftorättsgods samtidigt som denne har rätt till hälften av andra makens giftorättsgods. Med tanke på att skulden inte behöver återbetalas på en gång utan är utsträckt över en lång tid framstår ofta den konsekvens som följer av huvudregeln som oskälig och är en grund för jämkning. Dessutom anser många att studieskulden inte är en skuld av ordinär natur, utan att den bör ses som ett förtida uttag av framtida arbetsinkomster och inte alls beaktas vid en bodelning.⁸⁷ Man måste dock göra en helhetsbedömning i det enskilda fallet där det avgörande är hur studiemedlen har använts. Jämkning ska normalt sett inte ske om medlen använts till båda makarnas försörjning, om detta beror på att den make som inte uppburit studiemedel saknat försörjningskälla.⁸⁸

9.2 ÄktB 11:4

9.2.1 Bakgrund

I äldre svensk rätt hade mannen rätt att förvalta all egendom, både det gemensamma boet och hustruns enskilda egendom. För att skydda kvinnan från att mannen skulle missbruka hennes egendom och låta den gå förlorad införde man regler för att hindra detta. Vid en skilsmässa kunde maken bli kompenserad om dennes egendom använts till utgifter som den andre maken borde ha använt sin egen egendom till. Det utvecklades en vederlagsrätt då man använt den andre makens egendom istället för sin egen. I den äldre Giftermålsbalken var mannen målsman för hustrun och i äktenskapet hade makarna samäganderätt över egendomen, men mannen var ensam förvaltare.⁸⁹

Första gången man införde termen vederlagsrätt vid bodelning i svensk rätt var i 1898 års förordning. En hustru kunde dessförinnan visserligen få ersättning om mannen hade använt hennes enskilda egendom, men nu tillämpades reglerna även i andra fall vid bodelning, främst med anledning av en makes död. Det som avgjorde om vederlag skulle utgå eller inte verkar ha varit hur medlen som minskade den gemensamma egendomen användes. Hade man använt egendomen för familjens bästa utgick inget vederlag, men använde man egendomen till sin egen fördel, till förbättring av enskild egendom eller gåva till egna barn utgick vederlag till den andra maken.

I GB fanns vederlagsbestämmelserna i 13 kap. 5-7 § §. Dessa ersattes av nuvarande bestämmelse i ÄktB 11:4. Enligt GB var makarna skyldiga att vårda sitt giftorättsgods så att det inte otillbörligt minskade och ledde till ett förfång för den andre maken. Denna skyldighet gällde under hela äktenskapet och vederlagsreglerna i 13:5-7 var knutna till denna. Genom

---

⁸⁶ Prop. 1986/87:1 s 188.

⁸⁷ Tottie, Äktenskapsbalken, s 432.

⁸⁸ Ryrstedt, Bodelning och bostad, s 142 f.

⁸⁹ SOU 1981:85, s 122.

dessa regler kunde en make få kompensation om andre maken genom olika åtgärder minskat sitt giftorättsgod, exempelvis genom vanvård av sin ekonomi, missbruk av sin rådhighet över egendom eller annat otillbörligt förfarande. Maken utpekades som klandervärd i angivna hänseenden och prövningen om ifall vederlag skulle utgå blev lätt moraliserande.⁹⁰ Även i fall då ena maken använt giftorättsgod till förvärv eller förkovran av enskild egendom kunde vederlag komma ifråga.

I huvudsak innebar införandet av ÄktB 11:4 två stora skillnader i förhållande till hur reglerna såg ut i GB. Dels behövs det inte längre någon utredning gällande syftet med makens transaktion, utan ett konstaterande att giftorättsgodset minskats utav denne räcker. Dels är det bara transaktioner som ägt rum inom treårsfristen som omfattas av regeln och äldre transaktioner kan man därmed aldrig komma åt.⁹¹

9.2.2 ÄktB 11:4 och dess tillämpning

Avsikten med vederlagsregeln är att rätta till effekten då en make innan en äktenskapsskillnad illojalt gjort sig av med egendom och på det sättet minskat giftorättsgodset som den andre maken har rätt att få del av vid en bodelning. Trots att regeln är till för att motverka illojala transaktioner är själva regeln helt objektivt utformad. Makens avsikter i det enskilda fallet har ingen betydelse för om regeln ska komma att tillämpas eller inte. Vederlagsregeln i ÄktB 11:4 är tillämplig endast då en bodelning sker i anledning av äktenskapsskillnad. Reglerna gäller också i det fall att ena maken avlidit efter att talan om äktenskapsskillnad väckts och bodelning sker mellan efterlevande make och den avlidne makens arvingar.

Ursprungligen var det en frist på ett år som gällde istället för som nu tre år. Denna regel trädde ikraft redan 1 januari 1990 eftersom tiden ansågs vara för kort.⁹² Man hoppas nu att transaktioner före treårsfristen inte sker som planering inför en skilsmässa.⁹³ Ettårsfristen visade sig vara för kort och möjliggjorde missbruk. Fall förekom med ren skilsmässoplanering, då ena maken i hemlighet gjorde sig av med egendom genom benefika transaktioner i syfte att undandra den andra maken egendomen och sedan väntade med att ansöka om äktenskapsskillnad till dess ettårsfristen hade löpt ut. Man ansåg att en förlängning till tre år skulle motverka detta illojala agerande.⁹⁴

Vederlagsregeln kan endast tillämpas då den andra maken inte har samtyckt till transaktionen. Det är den make som vidtog åtgärden som har att bevisa att samtycke förelåg, om den andre maken bestrider detta. Är rekvisiten i paragrafen uppfyllda och regeln därmed tillämplig innebär det i praktiken att bodelning ska göras som om den bortgivna tillgången fortfarande fanns kvar i boet och ingått i givarens giftorättsgod, innan skuldtäckning. Syftet är att ställa givarens make i samma situation som om gåvan inte lämnats. Det är alltså givarens bruttogifrorättsgod som skall ökas med gåvans värde. Värderingen av den bortgivna egendomen ska avse värdet vid bodelningen. Genom detta tillgodoser man syftet att givarens make ska försättas i samma situation som om gåvan inte lämnats.

---

⁹⁰ Tottie, Äktenskapsbalken, s 352.

⁹¹ Prop. 1986/87:1 s 171.

⁹² Prop. 1989/90:30.

⁹³ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 167.

⁹⁴ Tottie, Äktenskapsbalken, s 354.

Vederlagsregeln blir alltså tillämplig i två fall. Dels när en make minskat sitt giftorättsgodt genom gåva och dels då maken använt sitt giftorättsgodt till att öka värdet av sin enskilda egendom eller annan egendom som inte skall ingå i bodelningen.

9.2.3 Gåva

Vad ”gåva” innebär får avgöras efter en helhetsbedömning av handlingen och hur parterna själva betecknat saken har ingen avgörande betydelse. Om ersättningen för en överlåtelse inte står i förhållande till det överlåtnas värde kan man betrakta transaktionen som en partiell gåva. Däremot är ett avstående från arv inte att betrakta som gåva. Detta har ifrågasatts eftersom ett arvsavstående civilrättsligt betraktas som en gåva.⁹⁵ Denna uppfattning vinner även stöd i NJA 1962 s 294. Även en utfästelse att inte återkalla ett förmånstagarförordnande kan jämföras med en gåva, om utfästelsen är av benefik natur och har gjorts inom tidsfristen.⁹⁶

Det krävs inte att egendomen som ges bort utgörs av giftorättsgodt. Det kan även vara så att en gåva av enskild egendom gör att giftorättsgodset minskar. Ett exempel är det fall då maken ger bort egendom som är pantsatt för en skuld och fortfarande har betalningsansvaret för skulden kvar. Vid en bodelning kommer då makens giftorättsgodt att användas för att täcka skulden och den andra maken blir lidande. Även det fall då en make använder upplånade medel till att öka värdet av enskild egendom utan att pantsätta den enskilda egendomen för lånet är till nackdel för den andre maken.⁹⁷

9.2.4 Inte obetydlig omfattning

En förutsättning för att vederlagsregeln ska kunna användas är att giftorättsgodset genom gåvan minskats i ”inte obetydlig omfattning”. Vad detta innebär beror på förhållandet mellan gåvans värde och givarens övriga tillgångar. Det är alltså inte antalet kronor som är avgörande utan värdet satt i relation till övrig egendom. Uppgår gåvans värde till mer än 10 % av givarens nettogiftorättsgodt anses rekvisitet vara uppfyllt och gåvan har därmed minskat giftorättsgodset i inte obetydlig omfattning. Även lägre procenttal kan komma ifråga, t.ex. då värdet av en makes nettogiftorättsgodt är stort.⁹⁸ Vid bedömningen av om transaktionerna som avses har varit i obetydlig omfattning eller inte är frågan om man skall ta hänsyn till samtliga transaktioner som nämns i 11:4. Transaktionerna var för sig kan ju vara obetydliga, men tillsammans kan de anses vara i betydande omfattning. Lagrådet menar att det inte bör föreligga några hinder mot att se alla transaktionerna tillsammans, och absolut inte då transaktionerna kan ses som enskilda led i att systematiskt bortgivande av giftorättsgodt.⁹⁹

Andra stycket stadgar att vederlagsregeln är tillämplig även då maken har använt sitt giftorättsgodt till en värdeökning av rättigheter enligt ÄktB 10:3, det vill säga egendom av särskilt slag, som inte ska ingå i bodelning. Som bekant innebär ÄktB 10:3 3 st att privata pensionsförsäkringar numera som huvudregel ska ingå i bodelning, detta efter en lagändring 1998. Endast om en likadelning av försäkringens värde skulle innebära ett oskäligt resultat med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter får pensionsförsäkringar undantas helt eller delvis. Denna nya regel gör att vederlagsregeln inte

---

⁹⁵ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 168.

⁹⁶ Prop. 1986/87:1 s 173.

⁹⁷ Prop. 1986/87:1 s 172.

⁹⁸ Prop. 1986/87:1 s 172.

⁹⁹ Prop. 1986/87:1 s 323 f.

kan tillämpas. Får en make undanta sin pensionsförsäkring från bodelningen enligt en bedömning av skälighet är det inte rimligt att den andre maken kan kräva vederlag. Anledningen till att regeln inte har blivit upphävd är att den kan användas i det mycket speciella fall då en make avlider då mål om äktenskapsskillnad pågår. Huvudregeln är då enligt ÄktB 9:11 att bodelning ska ske ”i anledning av äktenskapsskillnad” trots att ena maken avlidit. Men numera finns ett tillägg till 9:11 som säger att man ska tillämpa ÄktB 10:3 2 st som gäller vid bodelning vid dödsfall istället för 10:3 2 st som gäller äktenskapsskillnad. Den efterlevande maken får alltså alltid, även om make avlidit efter att talan om äktenskapsskillnad väckts, undanta egen pensionsförsäkring från bodelningen och då finns en möjlighet för arvingarna efter den avlidne att väcka vederlagskrav enligt 11:4 2 st.¹⁰⁰

9.3 Jämkningsregeln i sambolagen

Sambolagen innehåller bestämmelser som gör det möjligt att jämka ett avtal sambor emellan eller få till stånd en korrigerande av ett orimligt bodelningsresultat. Till exempel finns en reglering i sambolagen 9 §, som är utformad med AvtL 36 § som förebild och som ger en möjlighet att jämka eller lämna ett avtal om att bodelning inte skall ske utan avseende. Av intresse i detta sammanhang är jämkningsregeln i sambolagen 15 §, som har sin motsvarighet i ÄktB 12:1. Liksom den senare bestämmelsen ges här en möjlighet att under vissa i lagen angivna förutsättningar göra avsteg från likadelningsprincipen vid bodelning.

Denna jämkningsregel i 15 § har utformats efter samma mönster och tankesätt som motsvarande bestämmelse i ÄktB.¹⁰¹ Stadgandet gör det möjligt att frångå huvudregeln om likadelning av sådan egendom som skall ingå i en bodelning mellan sambor. Precis som i ÄktB är det en bestämmelse om andelsberäkningen. Enligt lagrummet får en jämkning ske om en likadelning framstår som oskäligen med hänsyn taget särskilt till samboförhållandets längd, men även till sambornas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Man får titta på det enskilda fallet och göra en helhetsbedömning där man väger in samtliga omständigheter. Detta innebär i stort att man gör samma övervägningar om en jämkning är påkallad vid bodelningen när ett samboförhållande upphör som man gör då ett äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad. Dock finns en viktig skillnad som måste framhållas och det är att jämkningsregeln i sambolagen enbart kan tillämpas på den bostad och den egendom som ingår i det gemensamma hemmet och som har förvärvats för gemensamt bruk, den så kallade samboegendomen.

Jämkning kan endast ske på det sätt att den sambo som har att avstå egendom till den andra sambon får behålla mer av sin egendom, regeln är alltså förmånlig enbart för den sambon med störst nettoförmögenhet. Regeln i 15 § kan aldrig användas för att föra över egendom från den ena sambon till den andra. Det sagda innebär att jämkningsregeln i sin ytterlighet gör att vardera sambon behåller sin samboegendom.

Jämkningsregeln är ingen bra regel att använda sig av när en bodelning slår snett, men det har ändå inte ansetts vara möjligt att införa en regel om överföring av egendom från den ena sambon till den andre, innebärande att en sambo får mer av den andre sambons delningsbara egendom än vad denne skulle ha fått vid en likadelning. En ändring av detta slag skulle göra samboförhållandets ekonomiska rättsverkningar mer långtgående än äktenskapets och det finns därför inte några skäl som talar för en regel om överföring av egendom.¹⁰² Tanken är

¹⁰⁰ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap, s 169 f.

¹⁰¹ SOU 1999:104, s 227 f.

¹⁰² SOU 1999:104, s 228.

ändå relevant eftersom det i ett samboförhållande finns mycket egendom som faller utanför en bodelning.

Femårsschablonen som tillämpas vid jämkning av bodelning vid äktenskapsskillnad tillämpas i princip inte på sambor. Från denna regel finns ett undantag rörande egendom som har förvärvats före samboendets ingående och under förhållandet byts ut mot sådan egendom som utgör samboegendom och kommer att ingå i en framtida bodelning. Det är här brukligt att tillämpa samma synsätt som gäller för gifta personer och deras gradvis växande giftorätt i den andres egendom. Om samboförhållandet upphör en kortare tid efter detta egendomsbyte kan det vara oskäligt att egendomen skall ingå i bodelningen i sin helhet och en jämkning i dessa situationer kan då vara påkallad, medan om separationen sker sedan mer än fem år förflutit efter det att det aktuella egendomsbytet ägde rum, skall någon jämkning normalt sett ej komma i fråga.¹⁰³

Till sist skall också noteras att till skillnad från ÄktB 12:1 är jämkningsregeln i sambolagen 15 § även tillämplig då bodelning skall ske på grund av den ena sambons död. En annan olikhet gentemot ÄktB är att den avlidne sambons arvingar kan åberopa jämkningsregeln i sambolagen.¹⁰⁴ Som bekant är detta inte möjligt för exempelvis en avliden makes sårkullbarn.

En sambo har redovisningsplikt men ingen vårdplikt gällande sin egendom, för att skydda den andre sambon, på motsvarande sätt som gäller makar emellan. Någon vederlagsregel liknande den i ÄktB 11:4 finns inte i sambolagen. Frågan om att införa en sådan regel var uppe till diskussion i samband med införandet av den nya sambolagen.¹⁰⁵ Lagen är främst till för att bevara det gemensamma hemmet åt den bäst behövande sambon och främja en likadelning av egendomen. Detta syfte skulle vara svårt att kombinera med en delningsrätt inkluderande värdet av egendom avhänd under samboförhållandet. Då samboegendom avhänts utan att ersättas av ny samboegendom innebär det alltid att egendomens värde undandras från bodelningen.¹⁰⁶ En vederlagsregel skulle därför bli svårtillämpad och avancerade utredningar skulle krävas för att konstatera vad värdet av den avhända egendomen har använts till. Man kan exempelvis tänka sig att samboegendomen använts till ett gemensamt inköp och den andre sambon har därmed redan kompenserats. Man kom slutligen fram till att både praktiska och principiella skäl talade mot ett införande av en vederlagsregel i sambolagen.

---

¹⁰³ Prop. 1986/87:1 s 262 f.

¹⁰⁴ Grauers, Ekonomisk familjerätt, s 251.

¹⁰⁵ Prop. 2002/03:80, s 37 f.

¹⁰⁶ SOU 1999:104, s 218.

10. Analys

10.1 ÄktB 12:1

Jämkningsregeln i 12:1 har, enligt vår mening, vissa brister som i det följande skall utredas och belysas. Regeln har som bekant till syfte att komma tillrätta med orimliga och orättvisa bodelningsresultat och i den följande framställningen kommer det pekats på några situationer som inte fångas upp av 12:1, utan leder till att den orimliga bodelningen består.

Ett av tillkortakommandena med jämkningsregeln är enligt vår mening att den bara kan användas så att den rikare maken får behålla mer av sitt giftorättsgods efter avdrag för relevanta skulder. Detta gäller oavsett om anledningen till jämkning beror på ett kortvarigt äktenskap eller om jämkningen har sin grund i makarnas ekonomiska förhållanden eller andra omständigheter. Det nyss sagda innebär till exempel att en make som fått ett skadestånd eller en försäkringsersättning utbetald innan ansökan om äktenskapsskillnad lämnats in till rätten, bara med framgång kan åberopa jämkningsregeln för att hålla ersättningen utanför bodelningen om maken är den som har mest nettogiftorättsgods. Nedan presenteras tre olika exempel för att ytterligare belysa denna problematik.

Exempel 1

Två makar har varit gifta i 3 år. Kort före äktenskapets upplösning får kvinnan ett skadestånd avseende kränkingsersättning på 100 000 kronor utbetald. Skadeståndet har uppkommit genom en misshandel som kvinnan varit utsatt för av en utomstående person. Utöver dessa 100 000 kronor har kvinnan ytterligare 100 000 kronor i giftorättsgods sedan avdrag för skulder gjorts. Mannen har 800 000 kronor i nettogiftorättsgods. En bodelning enligt huvudregeln skulle se ut på följande sätt:

Kvinnans andel: 200 000

Mannens andel: 800 000

Bodelning enligt likadelningsprincipen ger: $200\,000 + 800\,000 / 2 = 500\,000$ till vardera maken.

I exemplet får mannen lämna ifrån sig 300 000 kronor till kvinnan. Ersättningen är utbetald och omfattas inte längre av undantagsbestämmelsen i ÄktB 10:3. Både i praxis och doktrin har rättsläget uppfattats som att den kritiska tidpunkten för när en ersättning ska ingå i bodelning eller inte, är när anspråket har förvandlats till kontanta medel och finns tillgängliga på ett bankkonto.¹⁰⁷ Jämkningsregeln kan inte tillämpas, eftersom kvinnan är den som har minst nettogiftorättsgods. Det finns alltså ingen möjlighet för kvinnan att kunna hålla den utbetalda kränkingsersättningen utanför bodelningen. Hade ersättningen ännu inte utbetalts vid tiden för äktenskapsskillnad hade den inte ingått i bodelningen enligt 10:3. Den ekonomiska skillnaden för kvinnan om hon kunnat undanta ersättningen vid bodelning blir avsevärd, bodelningen skulle då istället ha blivit: $800\,000 + 100\,000 / 2 = 450\,000$ till vardera maken. Kvinnan skulle totalt gå från bodelningen med 550 000 kronor (inräknat ersättningen på 100 000 kronor).

Regleringen som den ser ut idag upplever vi som både slumpartad och orättvis. Slumpartad på det viset att det blir helt avgörande om ersättningen är utbetald eller inte vid tiden för äktenskapsskillnaden och orättvis så till vida att det finns ju goda skäl att låta den fattigare maken undanta en ersättning från bodelningen och inte låta en redan välbeställd man få rätt

---

¹⁰⁷ Ds 2005:34, s 94 f.

till hälften av den. Mannen kan ju exempelvis stå som ägare till en sommarstuga och på så sätt ”råka” bli den rikare maken och därmed dra nytta av jämningsregeln i 12:1. Detta trots att det kan vara så att hustrun under alla år varit med och betalat av på sommarstugan.¹⁰⁸ Kvinnor har i genomsnitt lägre lön, vilket i förlängningen leder till att de ofta är den av makarna som har mindre del av det totala giftoförmågan. År 2005 var den genomsnittliga månadslönen för kvinnor i Sverige 22 100 kronor och för män 26 500 kronor.¹⁰⁹

Exempel 2

Samma förutsättningar som i exempel 1, kvinnan har fått 100 000 kronor i kränkingsersättning utbetalt, men med den förändringen att kvinnan i detta fall är den make med mest nettogiftoförmåga. Bodelningen kommer då att få följande utfall:

Kvinnans andel: 800 000

Mannens andel: 100 000

Detta ger enligt huvudregeln: $800\,000 + 100\,000 / 2 = 450\,000$ till vardera maken (550 000 till kvinnan inklusive kränkingsersättningen om hon beviljas jämkning fullt ut beträffande kränkingsersättningen).

Kvinnan kan i detta exempel åberopa jämningsregeln i 12:1 och på så sätt hålla den utbetalda kränkingsersättningen utanför bodelningen om hon beviljas jämkning fullt ut (då behåller hon sina 800 000 kronor, inte bara kränkingsersättningen). Dock har makarna i detta fall varit gifta i 3 år och det gör att jämkning fullt ut i princip omöjlig och endast en partiell jämkning kommer sannolikt att bli möjlig enligt praxis.

Övriga aspekter att ta hänsyn till vid jämkning är makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt. I bodelningen får hon lämna 350 000 kronor av sitt giftoförmåga till mannen, men tack vare jämningsregeln kan hon principiellt sett maximalt få behålla sitt giftoförmåga. Hon kan alltså i detta fall använda 12:1 för att få behålla kränkingsersättningen. Enligt gällande lagstiftning finns alltså ingen möjlighet att undanta skadestånd eller försäkringsersättningar som utbetalats innan tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad. Huruvida en make kan åberopa jämningsregeln i 12:1 beror som vi visat ovan på hur egendomsförhållandena ser ut makarna emellan.

Exempel 3

Två makar har varit gifta i 10 år. Kort före skilsmässan får kvinnan ett skadestånd avseende kränkingsersättning på 100 000 kronor utbetalt. Skadeståndet har uppkommit genom en misshandel som kvinnan varit utsatt för av sin man. Utöver dessa 100 000 kronor har kvinnan ytterligare 100 000 kronor i giftoförmåga sedan avdrag för skulder gjorts. Mannen har 800 000 kronor i giftoförmåga, före avdrag för skulder. På grund av misshandeln har han en skuld på 100 000 kronor och således har han 700 000 kronor i nettogiftoförmåga. En bodelning enligt huvudregeln skulle se ut på följande sätt:

Kvinnans andel: 200 000

Mannens andel: $800\,000 - 100\,000 = 700\,000$

En bodelning enligt huvudregeln ger: $700\,000 + 200\,000 / 2 = 450\,000$.

¹⁰⁸ Vi bortser här från problematiken kring dold samäganderätt, vilket i praktiken ofta kan föreligga.

¹⁰⁹ Statistiska centralbyrån, http://www.scb.se/templates/tableOrChart____149077.asp.

Om mannen inte hade haft den aktuella skulden hade hustrun fått 500 000 kronor istället för de 450 000 kronor som hon får nu. Skuldavräkning ska dock enligt nuvarande reglering ske för skulder som uppkommit före den kritiska tidpunkten. Kvinnan har minst nettogiftorättsgods och kan därför inte använda sig av 12:1 för att hålla sitt skadestånd utanför bodelningen. Inte heller ger vederlagsregeln i 11:4 någon möjlighet till kompensation i sin nuvarande utformning. Om man jämför med exemplen ovan blir detta extra kännbart för hustrun. Hade misshandeln begåtts av en utomstående hade mannen inte haft skulden att räkna av, men när han nu har det får hustrun ”vara med och betala på skulden” och förlorar därmed 50 000 kr. Man kan också se det ur den synvinkeln att mannen får ta del av skadeståndet som han själv varit orsak till och vi anser att detta är mycket stötande.

10.2 ÄktB 11:4

Vederlagsregeln i 11:4 har, enligt vår mening, även den vissa brister som i det följande skall utredas och belysas. Regelns syfte är att motverka och rätta till effekten av illojala transaktioner som föregått en skilsmässa då dessa leder till en minskning av giftorättsgodset som den andre maken ska få del av vid en bodelning. Vi ska visa på några olika situationer där 11:4 kan användas och hur resultatet då blir.

Exempel 1

Mannens giftorättsgods är 270 000 kronor. Hustruns är 140 000 kronor. Mannen har inom treårsfristen före äktenskapet upplösande i gåva gett bort egendom värd 100 000 kronor utan hustruns medgivande och 11:4 kan tillämpas i fallet. Andelsberäkningen vid en tillämpning av 11:4 blir följande:

Kvinnans andel: $270\ 000 + 100\ 000 + 140\ 000 = 510\ 000 / 2 = 255\ 000$

Mannens andel: $255\ 000 - 100\ 000 = 155\ 000$

Vederlagsregeln gör att den behållning som finns i boet vid skilsmässan, här sammanlagt 410 000 kronor ($270\ 000 + 140\ 000$), delas på så sätt att kvinnan får sin hälftendel, 205 000 kronor, plus ett vederlag motsvarande halva gåvans värde, 50 000 kronor. Mannens andel minskas med motsvarande summa. På detta sätt beräknar man andelarna som om gåvans värde fortfarande fanns kvar i boet och rättar till effekten av transaktionen så att kvinnan inte behöver gå miste om någon egendom på grund av mannens gåva.

Exempel 2

Vi utgår från exemplet ovan, men dessutom har mannen skulder på 200 000 kronor som härrör från ett brottsligt agerande. Resultatet blir då:

Kvinnans andel: $(270\ 000 + 100\ 000 - 200\ 000) + 140\ 000 / 2 = 155\ 000$

Mannens andel: $155\ 000 - 100\ 000 = 55\ 000$

Vederlagsregeln ger i detta exempel en nettobehållning i boet på 210 000 kronor ($270\ 000 + 140\ 000 - 200\ 000$). Av detta får vardera maken en hälftendel, det vill säga 105 000 kronor. Kvinnans andel ökar med ett vederlag på halva gåvans värde och mannens andel minskas med motsvarande belopp, vilket slutligen innebär att kvinnan tillskiftas 155 000 kronor och mannen 55 000 kronor. Kvinnan blir därmed kompenserad för gåvan som mannen gett bort utan hennes medgivande. Däremot tas större delen av mannens giftorättsgods i anspråk för att täcka hans skulder, vilket innebär att mannen kommer att tillskiftas en större del av hustruns

giftorättsgoods än om skulden inte funnits. Detta innebär att hustrun får vara med och betala på hans skulder, oavsett dess ursprung.

Vederlagsregeln kommer inte åt den situationen att man dragit på sig otillbörliga eller till och med brottsliga skulder innan skilsmässan. Dessa får man dra av och få täckning för ur sitt giftorättsgoods. Vi anser att man i framtiden inte ska få möjlighet till skuldtäckning ur sitt giftorättsgoods för skulder som härrör ur en brottslig handling. Teleman föreslår¹¹⁰ att inte heller skulder som uppkommit genom ”otillbörligt förfarande” ska kunna avräknas. Med detta avses i första hand ett brottsligt eller skadestandsgrundande beteende. Är det på det sättet att mannens skulder härrör från ett skadestånd till hustrun blir exemplet än mer absurt. Hon får vara med och betala på sitt eget skadestånd. Dock är det i fallet möjligt för kvinnan att begära jämkning enligt 12:1 eftersom hon är den make med mest nettogiftorättsgoods. Hon kan då få behålla mer av sitt giftorättsgoods än vid en hälftendelning, dock under förutsättning att någon jämningsgrund föreligger.

10.3 Bör jämningsregeln i 12:1 utvidgas?

En frågeställning som har dykt upp är huruvida man borde utvidga jämningsregeln i 12:1 till att även bli tillämplig när äktenskapet upphör vid ena makens död. Som bekant är detta inte möjligt idag då jämningsregeln i 12:1 endast medger en rätt till jämkning av bodelningsresultatet när äktenskapet upphör på grund av äktenskapsskillnad.

Den fråga som vi främst vill ta upp till diskussion är huruvida man kan utvidga 12:1 på det sätt att man ger den avlidne makens bröstarvingar¹¹¹ samma rätt att åberopa en jämkning av bodelningen som den make med mest nettogiftorättsgoods idag har. Vi menar att även den make med minst nettogiftorättsgoods ska kunna använda sig av 12:1 och detta ska givetvis även bli tillämpligt då vi vill ge bröstarvingar jämningsrätt. Dessa ska ha rätt att jämka oavsett om föräldern var den rikare eller fattigare maken.

Situationen blir främst aktuell när den make som avlider har särkullbarn eftersom det för gemensamma barn inte finns någon anledning att fundera i termer av en möjlighet att påfordra jämkning, dessa barn måste ju ändå vänta på sitt arv tills dess att båda föräldrarna är avlidna.

Exempel 1

Makarna X och Y är gifta och de har inga gemensamma barn, däremot var sitt särkullbarn från tidigare äktenskap. X har återkommande gånger misshandlat hustrun Y, och vid ett tillfälle har X dömts till ett kortare fängelsestraff samt ålagts att utge ett skadestånd avseende kränkning om 100 000 kronor till hustrun. Några månader efter att X avtjänat sitt fängelsestraff och återvänt till makarnas gemensamma hem begår hustrun självmord. X har nettogiftorättsgoods för 500 000 kronor och Y har inga skulder och ett giftorättsgoods för 200 000 kronor. Kränkingsersättningen är vid hennes bortgång utbetald.

En bodelning ger då enligt nuvarande regler följande utfall:

Y: 200 000

X: 500 000

$200\,000 + 500\,000 = 700\,000 / 2 = 350\,000$ till vardera maken.

---

¹¹⁰ Ds 2005:34, s 132 ff.

¹¹¹ Längre än så är vi inte villiga att sträcka oss. Att ge arvingar ur 2: a och 3: e arvsklassen en sådan möjlighet att påverka bodelning och arvskifte anser vi skulle bära för långt.

Enligt reglerna om hälftindelning kommer X att erhålla 350 000 kronor i bodelningen och lika mycket kommer att tillfalla Y: s dödsbo ($200\,000 + 500\,000 / 2 = 350\,000$). Y: s kvarlåtenskap kommer i sin helhet att tillfalla hennes bröstarvinge, under förutsättning att X och Y inte på något sätt reglerat sitt äktenskap. Noteras bör även att X kan åberopa 12:2 och på därigenom undvika en bodelning, med det utfallet att denne behåller sitt nettogiftorätts gods om 500 000 kronor, på motsvarande sätt behåller X: s dödsbo 200 000 kronor. X kommer med all sannolikhet att åberopa 12:2, vilket gör att det blir meningslöst att ge Y: s särkullbarn någon rätt till jämkning av bodelningsresultatet. 12:2 gör ju att någon bodelning inte kommer att äga rum.

Exempel 2

Vi utgår från samma scenario som ovan, med den förändringen att det är avlidna hustrun Y som har nettogiftorätts gods för 500 000 kronor (inklusive den utbetalda kränkingsersättningen) och efterlevande mannen X har nettogiftorätts gods för 200 000 kronor.

En bodelning ger precis som ovan samma siffermässiga resultat som ovan med nuvarande regelsystem. 12:2 aktualiseras inte eftersom det är den efterlevande maken som är den fattigare av makarna.

Dagens regelsystem på området gör att den avlidna hustruns särkullbarn får ett arv om 350 000 kronor. Kränkingsersättningen som hustrun erhöll kommer att ingå i bodelningen och komma mannen till del. Denna konsekvens känns inte rimlig. Vi förespråkar därför att man ändrar 12:1 och tillerkänner särkullbarn en rätt att begära jämkning av bodelningen mellan X och Y, vilket skulle göra det möjligt att hålla kränkingsersättningen utanför bodelningen (det beloppet går direkt i arv till särkullbarnet), vilket skulle ge 400 000 kronor i nettogiftorätts gods i Y: s dödsbo och alltså 200 000 kronor i nettogiftorätts gods för X. X kommer då att tillskiftas 300 000 kronor och lika mycket går till särkullbarnet genom arv. Denne erhåller alltså totalt 400 000 kronor i arv efter den avlidna modern.

För tydlighetens skull vill vi även påpeka att vi inte förespråkar en generell rätt för ett särkullbarn att påkalla jämkning av en bodelning mellan en förälder och en styvfar eller styvmor. Detta skulle vara att utvidga regeln i 12:1 och så långt är vi inte villiga att gå. Det vi vill uppnå är endast att om ett skadestånd utbetalats på grund av våld inom en relation ska den efterlevande maken, förövaren, inte kunna ta del av detta skadestånd. Detta skall istället kunna tillfalla bröstarvingar. Detta är dock endast möjligt om det är klarlagt att det är fråga om våld inom äktenskapet.

10.4 Lagrådsremiss och proposition om skadestånd och bodelning

Den 16 november 2006 överlämnade regeringen en remiss till Lagrådet där de föreslår en del ändringar i ÄktB: s nuvarande reglering om bodelning vilka föreslås träda ikraft den 1 juli 2007. Anledningen till att regeringen föreslår dessa förändringar är de stötande resultat som en bodelning kan ge då ena maken fått en brottsskadeersättning efter att ha blivit utsatt för våld av den andre maken eller då den andre maken har skulder som härrör från ett brott denne begått. Även det fallet att en make fått en ersättning för t.ex. en personskada efter ett rånöverfall eller en trafikskada är en sådan situation då en bodelning kan ge ett otillfredsställande resultat eftersom maken måste dela med sig av sin ersättning.

Enligt nuvarande reglering får den make som har skulder räkna av dessa vid beräkningen av andelar vid bodelning medan den make som fått en ersättning utbetald måste låta denna ingå i

bodelningen. Är det då våld inom relationen som ligger bakom skulden respektive den utbetalda ersättningen blir resultatet att den våldsutsatta maken får dela sin ersättning med gärningsmannen. De senaste tio åren har misshandelsbrotten mot kvinnor ökat med 20 procent, 2004 var anmälningarna uppe i nästan 23 000. Ökningen beror delvis på att man i allt högre grad anmäler brott, men även på att det faktiska våldet har ökat. I 75 procent av de anmälda fallen är kvinnan bekant med gärningsmannen och i ungefär två tredjedelar av dessa fall har kvinnan och mannen en nära relation.¹¹²

Förslaget innebär dels att en make som fått ersättning på grund av en personskada eller kränkning ska få undanta denna ersättning vid en bodelning och dels att om en make har en skuld som härrör ur ett brottsligt agerande eller har minskat sitt giftorättsgoods genom brott ska den andre maken bli kompenserad för detta vid bodelningen.

Regeringen menar att ersättning för personskada och kränkning – skadestånd, brottskadeersättning eller försäkringsersättning – har en så nära anknytning till personen som lidit skadan att ersättningen inte bör ingå i en bodelning, oavsett vem som är orsaken till skadan. Kränkningersättningen är ju till för att kompensera för kränkningen av den personliga integriteten som ett brott inneburit och kan anses vara av särskilt personlig art och skall därför alltid kunna undantas från en bodelning. Även ersättningen för personskada är en starkt personlig ersättning och bör enligt regeringen som utgångspunkt kunna undantas. Den ersättning som bör få tas undan är bland annat den som ska täcka sjukvårdskostnader och inkomstförluster, avseende tiden efter äktenskapsskillnaden eller dödsfallet. Vad gäller ersättningen avseende tiden innan dess har utgifterna som motsvaras av ersättningen oftast betalats med giftorättsgoods och för att inte överkompensera den skadelidande bör sådan ersättning ingå i bodelningen. Även avkastning av ersättningen och substitut bör hållas utanför en bodelning. Rätten att undanta ersättningarna enligt ovan ska gälla utan beloppsbegränsningar.

Ändrar man lagen bara på så sätt att en make får undanta ersättningar för personskada eller kränkning får en make som utsätts för brott av den andre maken fortfarande ett sämre ekonomiskt utfall vid en bodelning än om inget brott begåtts. Man kommer inte heller åt den situation då en make begått andra brott och därmed har skulder som den andre maken tvingas vara med och ta de ekonomiska konsekvenserna av. Med nuvarande reglering måste en make vara med och betala den andre makens skulder, inklusive eventuella skadestånd och böter, eftersom skulder ska dras av innan giftorättsgodset delas vid bodelningen. Maken kan också innan talan om äktenskapsskillnad väcks ha betalat av sin skuld och därmed minskat sitt giftorättsgoods. Regeringen föreslår i dessa fall att en rätt till compensation ska införas. Men till skillnad från Telemans utredning,¹¹³ som vill kompensera då skuld uppkommit genom ”otillbörligt förfarande”, föreslår regeringen att denna compensation endast ska gälla då skulden uppkommit genom brottsligt förfarande. Regeringen menar att Telemans förslag täcker fler situationer än vad som bör täckas. De fall som måste omfattas kommer man härmed åt och tillämpningen blir mer förutsägbar med regeringens förslag än om man allmänt skulle omfatta det som ses som ett otillbörligt förfarande.

Rätten till compensation gäller oavsett hur stora böter eller skadestånden är och de ska ha uppkommit senast tre år innan giftorättsgemenskapen upphörde. Telemans föreslår att rätten till compensation endast skulle gälla om maken ådragit sig skulden eller minskat sitt giftorättsgoods i ”inte obetydlig omfattning”. Detta anser dock inte regeringen vara någon

¹¹² Brottsförebyggande rådet, http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=2&id=3.

¹¹³ Ds 2005:34.

lämplig begränsning, utan rätten till kompensation gäller även den utan beloppsbegränsning. Inte heller anledningen till skilsmässan ska ha någon betydelse för rätten till kompensation.

Även arvingar¹¹⁴ ska kunna göra gällande rätten till kompensation vid en bodelning med anledning av en makes död. Både den föreslagna rätten att undanta ersättning för personskada och kränkingsersättning och kompensation vid den andre makens skuldsättning på grund av brott är undantag från likadelningsprincipen. Det ligger då närmast att detta bara ska gälla för makarna själva, men regeringen har delat på rättigheterna och behandlat dem var för sig. Regeringen föreslår att då ena maken gjort sig skyldig till brott, ofta kan det röra sig om brott mot den avlidne maken, bör även arvingar kunna använda sig av rätten att få kompensation för denne makes skulder. Annars kan den efterlevande maken, som har begått brottet, använda medel som annars tillfallit arvingarna till att betala skadestånd eller böter, vilket skulle kunna vara mycket stötande, speciellt då brottet begåtts gentemot den andre maken. Vad gäller ersättningar för personskada eller kränkning menar regeringen att arvingar inte bör få någon möjlighet att undanta dessa eftersom de kan hänföras till många fler fall än då den ene maken begått brott, de kan exempelvis hänföras till trafikskada eller brott som någon annan än den efterlevande maken begått. Avlider en make och efterlämnar en sådan ersättning finns det enligt regeringen ingen anledning att frånga likadelningsprincipen och behandla ersättningen på något annat sätt än övrig egendom i boet. Här kan ju dock brottet ha begåtts av den andre maken och det kan i enlighet med att de bör få kompensation för makens skulder ses som naturligt att låta arvingarna ha företräde även till denna ersättning, trots att syftet med denna inte varit att tillgodose arvingarna. Men denna situation är inte möjlig att särskilja från den då brottet begåtts av någon utomstående och arvingar ska därmed inte medges möjligheten att undanta ersättning för personskada eller kränkning.

Teleman menar i sin utredning att både ÄktB 12:1 och sambolagen 15 § ska ändras på det sätt att det blir möjligt för båda makar respektive sambor att åberopa reglerna till sin fördel, oavsett inbördes förmögenhetsförhållanden. Även den make eller sambo med minst nettogiftorättsgods bör kunna undanta exempelvis ett arv som fallit ut kort före en separation eller ett dödsfall, om det anses skäligt. Regeringen går inte på Telemans linje utan vill inte förändra jämningsreglerna på detta sätt. Regeringen menar dessutom att det inte finns något behov av en regel om rätt att undanta ersättning för personskada och kränkning i sambolagen eftersom den typen av ersättningar inte ingår i en bodelning sambor emellan.

Regeringen tar i lagrådsremissen även upp Telemans förslag om övriga ändringar i ÄktB 12:1 och 11:4. Vad gäller 12:1 menar Teleman att man ska öppna upp för bedömningar om skälighet i det enskilda fallet. Är det med hänsyn till främst äktenskapets längd, men också till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt oskäligt med en bodelning enligt vanliga regler menar Teleman att bodelningen ska ske enligt vad som med hänsyn till omständigheterna är skäligt. Förslaget innebär att en jämkning även skulle gälla vid bodelning med anledning av en makes död och, som ovan nämnts, innebära att jämkning även skulle kunna ske till förmån för den maken med minst nettogiftorättsgods. Regeln i 12:2 om att efterlevande maken kan få behålla sitt giftorättsgods skulle slopas och motsvarande ändringar föreslås i sambolagen.

Regeringen menar dock att någon ändring i nuvarande jämningsreglering inte är nödvändig med hänsyn till de stötande resultat som man sett och inte heller i övrigt finns det något påtagligt behov av ändring, utan det skulle bara innebära betydande avsteg från ÄktB och

---

¹¹⁴ Regeringen gör här ingen åtskillnad mellan arvingar i olika arvsklasser.

sambolagens bärande principer. De menar att en viktig utgångspunkt för dessa regler är att alla människor ska kunna förstå och använda dem och dessutom redan innan och på egen hand kunna bedöma hur resultatet av en bodelning skulle se ut, utan att behöva använda sig av juridisk expertis. Ett annat viktigt intresse är den efterlevande makens skydd mot en splittring av det gemensamma boet när ena maken avlider. Om jämningsregeln även skulle gälla vid en makes död och om 12:2 skulle upphävas menar regeringen att skyddet riskerar att urholkas. Slutligen kommer regeringen fram till att om bodelningar skulle ske mer efter skälighet skulle det krävas mer ingående överväganden i detta skede och bedömer att inte bör ändra jämningsreglerna.

Något behov av att utvidga nuvarande reglering enligt 11:4, då en make genom gåva minskat sitt giftorätts gods eller använt det till att öka värdet på sin enskilda egendom, har inte heller framkommit.

Lagradsremissen har nu utmynnat i en proposition.¹¹⁵ Lagrådet yttrade sig över Justitiedepartementets remiss och lämnade förslaget utan erinran.

---

¹¹⁵ Prop. 2006/07:32.

11. Slutsats

Som vi har visat i ovanstående utredning finns det ett antal brister i nuvarande bodelningsreglering. Vissa av dessa brister finns uppmärksammade i det nya lagförslaget och ändringar planeras att träda i kraft inom kort. Men det finns problem som ännu inte sett sin lösning och lagstiftningen är fortfarande enligt vår mening otillräcklig.

Regeringen vill som bekant inte göra någon ändring i nuvarande ÄktB 11:4, men vill införa ett tillägg till vederlagsregeln där det inte längre ska vara möjligt att få avräkning i en bodelning för skulder som uppkommit genom brottslig gärning. Detta anser vi är ett steg i rätt riktning, men vi hade gärna sett att regeln även omfattade otillbörliga förfaranden. Vi tänker då närmast på spelskulder och vidlyftiga spekulationsaffärer, vilket med dagens reglering inte går att komma åt. Vi anser att någon typ av säkerhetsventil i extrema fall bör finnas även om vi är medvetna om att detta i praktiken blir en svårtillämpad regel. Det vi har i åtanke liknar till viss del vårdplikten som makar förr hade gentemot sitt giftorättsgods. Kopplat till reglerna om vårdplikt fanns vederlagsreglerna som numera har ett mer avgränsat användningsområde. Vi menar att exempelvis spelskulder skulle kunna framkalla ett vederlag och i och med detta blir följderna att vi till viss del återgår till principen om att man ska vårda sitt giftorättsgods.

Det allra största problemet med regeln i ÄktB 12:1 är att endast den rikare maken har möjlighet till jämkning. Vi anser att även maken med minst giftorättsgods ska kunna åberopa en jämkning. Som vi har visat i vår framställning kan det uppstå en rad situationer som får orimliga konsekvenser just av den anledningen att den make som har minst giftorättsgods inte kan åberopa jämkningsregeln då denne fått ett arv eller exempelvis en kränkingsersättning utbetald. Regeringens lagförslag fångar enbart upp den sistnämnda typen av ersättningar. Detta innebär att problematiken kring att en fattigare make erhåller ett arv kort tid före en separation fortfarande inte går att angripa utan arvet kommer att ingå i en bodelning. Vi anser att arvet bör ha tillfallit maken kort tid innan separationen eftersom egendomen måste vara urskiljbar. Rekviritet ”kort tid” kan i praktiken innebära även längre tidsperioder, men till detta krävs då att arvet är urskiljbart och inte har sammanblandats med makarnas gemensamma egendom.

Beträffande nordiska länders motsvarighet till vår jämkningsregel menar vi att lagstiftaren borde ta mer intryck av framförallt norsk lagstiftning där regeln är neutral, dvs. både den rikare och den fattigare maken kan använda sig av jämkningsregeln, samt att det i Norge är mycket lättare att jämka ut sådan egendom som en make har haft före äktenskapets ingående. Detta gäller även sådan egendom som erhållits under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente. Vi tycker att man i Sverige ska införa en regel om att allt som man erhåller genom arv, gåva eller testamente automatiskt ska tillfalla personen som enskild egendom, givetvis med den möjligheten att makarna inbördes kan bestämma att egendomen istället ska vara giftorättsgods. En sådan regel skulle sannolikt eliminera en del problematiska situationer då en sådan här ekonomisk transaktion sker kort före en bodelning. Ett arv som faller ut och som är mottagarens enskilda ska inte ingå i en bodelning.

Vi anser vidare att särkullbarn ska tillerkännas rätten till jämkning då ena föräldern avlidit på samma sätt som en make har enligt 12:1 vid äktenskapsskillnad. Detta ska ske då den avlidne föräldern varit utsatt för brott inom relationen och därigenom tillerkänts ett skadestånd eller annan ersättning och det är denna ersättning som vi menar ska jämkas. Barn som har upplevt misshandel på nära håll kan ses som brottsoffer och det är ett argument som talar för vår ståndpunkt, men givetvis anser vi att samtliga särkullbarn, även om de inte vistats i det

gemensamma hemmet och bevittnat misshandeln, ska ha samma rätt. Makars egendomsgemenskap väger ofta tyngre än vad ett barns rätt till arv gör, men i detta fall anser vi den gemenskapen förbrukad genom brottet och den efterlevande kan då lika gärna sättas i sämre ställning än om den brottsliga handlingen inte begåtts. Vi talar inte för en jämkning generellt, utan endast vid våld inom relationen. Telemann har varit inne på ett liknande förslag, men detta avslogs från regeringens sida då de menade att situationen i praktiken skulle vara för svår att urskilja från våld från någon utomstående. Vi ställer oss tveksamma till regeringens uppfattning i frågan eftersom det inte borde vara speciellt svårt att utreda huruvida det är maken i relationen eller någon utomstående som är gärningsman. Lagrådsremissen vill endast att arvingar ska kunna jämka i den situation då den efterlevande maken har skulder som härrör sig till brott. Dessa skulder ska då inte kunna räknas av vid bodelningen. Regeringen vill som ovan anförts dock inte ge arvingar möjligheten att undanta en utbetald ersättning för personskada eller kränkning, även om den utbetalda ersättningen är en följd av en misshandel utförd av den andre maken. Regeringen skiljer heller inte på arvingar ur olika arvsklasser, utan vill ge ovanstående rätt till alla berättigade arvingar.

Många av de problem som finns i ÄktB har ingen motsvarighet beträffande sambor, dock finns det ändå vissa problem i lagstiftningen. Jämkningsregeln i sambolagen 15 § borde kunna bli tillämplig för båda samborna och inte som det är idag, endast för den sambon med mest samboegendom. Dagens sambolag gör att exempelvis en situation då en sambo ärver 100 000 kronor (ej samboegendom) och sedan använder dessa pengar till att förvärva en plasma-tv för gemensamt bruk (samboegendom) blir problematisk. Detta leder till att om den sambon som är ägare till plasma-tv: n är den fattigare vad gäller samboegendom kan denne idag inte åberopa jämkningsregeln och tv: n ska därmed ingå i en eventuell bodelning. Detta anser vi vara orimligt och orättvist eftersom dennes tv kommer ingå i bodelningen medan om andre sambon å sin sida hade gjort motsvarande så hade han eller hon med stor sannolikhet partiellt kunnat få till stånd en jämkning, dock under förutsättning att någon jämkningsgrund var för handen.

Den mest påtagliga skillnaden mellan sambor och gifta är naturligtvis att sambor inte ärver varandra. Många lever i samboförhållanden i tron om att de ärver varandra vid ena partens dödsfall, vilket inte är fallet. Detta ger upphov till en mängd problematiska situationer när den ena parten i ett samboförhållande avlider, om samborna inte reglerat sina mellanhavanden i ett testamente. I våra nordiska grannländer finns det knappast någon reglering avseende sambor, vilket i vissa lägen faktiskt är bättre eftersom människor då inte missleds att tro att samboskapet skulle likna äktenskapet när det gäller juridiska konstruktioner.

Det svåra med dagens reglering är att inte så många människor är medvetna om hur reglerna ser ut. Vi anser inte att det finns skäl för de stora skillnader som finns i regleringen rörande gifta respektive sambor. Lagen tillåter samboskap och har därför en skyldighet att se till att reglerna är någorlunda likställda med ÄktB, dock med det förbehållet att vissa regler ska gå att avtala bort. Regleringen kan förslagsvis tillämpas med en femårstrappa, det vill säga att bestämmelserna blir gällande fullt ut först efter fem års samboskap. Samboskap kan förvisso vara kortvariga, men enligt vår statistik ovan upplöses även en stor del av äktenskapen, vilket kan motivera en mer likställd reglering.

Med regeringens lagförslag minskar luckan mellan lagrummen i 11:4 och 12:1, men det är fortfarande inte heltäckande för alla situationer och systemet saknar den flexibilitet som borde kunna uppnås med rätt lagstiftning. Vi syftar då bland annat på en situation där en make förkovrar sin enskilda egendom bortanför treårsgränsen i 11:4. Denna oskälighet kan inte

heller angripas av 12:1 om maken som vill jämka är den fattigare parten. Skulle maken vara den rikare måste en jämningsgrund föreligga och oskälighet torde sällan vara en sådan.

Avslutningsvis anser vi att regeringens förslag om förändringar i ÄktB är ett steg i rätt riktning, men än finns det fler regler som är i behov av översyn och förändring, främst för att i ännu större utsträckning skydda den svagare parten i ett äktenskap respektive ett samboskap.

12. Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1986/87:1. Om äktenskapsbalk m.m.

Prop. 1989/90:30. Om vissa äktenskapsrättsliga frågor

Prop. 1997/98:106. Pensionsrättigheter och bodelning

Prop. 2002/03:80. Ny sambolag

Prop. 2003/04:150. Ny försäkringsavtalslag

Prop. 2006/07:32. Skadestånd och bodelning

Annat riksdagstryck

Lagradsremiss, Skadestånd och bodelning, 2006

Betänkanden

SOU 1981:85. Äktenskapsbalk.

SOU 1998:110. Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring

SOU 1999:104. Nya samboregler

Ds 2005:34. Några bodelningsfrågor

Litteratur

Agell, Anders   Nordisk Äktenskapsrätt, en jämförande studie av dansk, finsk, isländsk, norsk och svensk rätt med diskussion av reformbehov och harmoniseringsmöjligheter, Nordiska Ministerrådet 2003

Agell, Anders   Äktenskap Samboende Partnerskap, Iustus Förlag 2004, tredje upplagan

Brattström, Margareta   Makars pensionsrättigheter, Iustus Förlag 2004

Eriksson, Anders   Den nya familjerätten, makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv, Norstedts Juridik AB 2006, åttonde upplagan

Grauers, Folke   Ekonomisk familjerätt, Thomson Fakta AB 2006, sjätte upplagan

Lundén, Björn Molin, Anna	Samboboken: juridik, ekonomi, beskattning, Björn Lundén Information 2005, femte upplagan
Lødrup, Peter	Nordisk arverett, en sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter og reformbehov, Nordiska Ministerrådet 2002
Ryrstedt, Eva	Bodelning och bostad, ekonomisk självständighet eller gemenskap, Juristförlaget i Lund 1998
Teleman, Örjan	Bodelning under äktenskap och vid skilsmässa, Norstedts Juridik AB 2003, fjärde upplagan
Tottie, Lars	Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., Norstedts Juridik AB 1990
Walín, Gösta	Kommentar till Ärvdabalken del II (kap 18-25), Norstedts Juridik AB 2001, fjärde upplagan

Rättsfallsförteckning

NJA 1962 s 294

NJA 1980 s. 583

NJA 1998 s 467

Internetkällor

Brottsförebyggande rådet, http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=2&id=3 (2006-11-30, 13:05)

Statistiska Centralbyrån, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___47900.asp (2006-12-27, 11:40)

Statistiska centralbyrån, http://www.scb.se/templates/tableOrChart___149077.asp (2006-12-27, 11:45)

<http://art-bin.com/art/awiktor.html> (2006-11-16, 10:10)

<http://medeltiden.kalmarlansmuseum.se/niva3/1-2-2.phtml?userid=0> (2006-11-16, 10:15)

<http://www.historiska.se/histvarld/artikel.asp?id=21068> (2006-11-16, 10:22)